

8835

ԲԵՆԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԷջՄԻԱԾՆԻ

ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. Մ Ա Ա Հ

«Գատաւոր մի էր ի քաղաքի ուրեմն,
յԱստուծոյ ոչ երկնչէր և ի մարդկանէ
ո՛չ ամաչէր»:

(Պատկ. Ս., Ժ. 2.)

«Գատաւորք տմարդիք, սուսք, խարոզք,
կաշառասուք, անընտրողք իրաւանց, ան-
հաստատք, հակառակողք և բարձումն
առհասարակ սիրոյ և ամօթոք»:

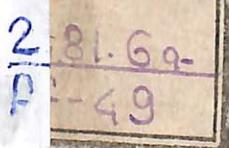
(Խորենացի ԿԸ)

«Ողորմիմ քեզ, եկեղեցի Հայաստանեալց»...
(Խորենացի ԿԸ)

Թ. Խ Յ Լ Ի Զ

ՏՊԱՐԱՆ Վ. Բ. 8 ՀՐԱՏԱՐԱԿԱՑԱԿԱՆ ԸՆԿ.

1910

04 NOV 2009

31.5
E-43 48.

ԲԵՆԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԷջՄԻԱԾՆԻ
ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. Մ Ա Ս Հ

«Դատաւոր մի էր և քաղաքի ուրեմն,
յնսունագոյ ոչ երկնչէր և ի մարդկանէ ո՛չ
ամաչէր»:

(Պատկ. Ա. ՓԲ-2.)

«Դատաւորք տմարդիք, սուտք, խարողք,
կաշառառուք, անլնարողք իրաւանց, ան-
հաստատք, հակառակողք և բարձունք
առհասարակ սիրոյ և ամօթոյց»:

(Խորենացի ԿԸ)

«Ողորմիմ քեզ, եկեղեցի Հայաստանեայց»...
(Խորենացի ԿԸ)

Խ Ա Լ Ի Զ
ՏՊԱՐԱՆ ՎՐԱՅ ՀՐԱՑԱՐԱԿԱՆ ԸՆԿ.

1910

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- 1. Երկու խօսք:**
  - 2. Սրտի աւելցումից (նախաբանի տեղ):**
  - 3. Էջմիածնի արդարութիւնը և Յուսիկ եպիսկոպոսի գեղծում ների գործը:**
  - 3. Այն, «ամենից առաջ արդարադատութիւն» (յաւելուած):**
-

ԵՐԿՈՒՅ ԽՈՍՔ

Աշխարհիս վրայ չկայ որևէ համայնական—սօցիալական խումբ՝ քննտանիք, դասակարգ, ցեղ, ազգ, պետութիւն, որ արդարութեան վրայ հիմ նուած չլինի և կանգուն ու յարատե մնայ: Կեանքն առաջ արդարութեան անրմբունելի է:

Իսկ կրօնական համայնքների համար արդարութիւնը էն ամենէն էական պայմանն է, արդարութիւնն է բոլոր կրօնների հիմքը, մանաւանդ քրիստոնէական կրօնինք: Ուր խախտում է այդ հիմքը, այնուղ անխուսափելի է կործանումը:

Բասան տարի է կենդան վլայ եմ այն անարդար գործերին, որ կատարում է մեր յոյսերի խանձարուը Մայր Եջմիածնում և այն էլ հետզհետէ աճող չափով. քանի տարի է որ ընկերներով միատին կամ անձամբ ենք ճաշակել Եջմիածնի անարդար արդարութիւնը իր բոլոր դառնութեամբ և կամ խեղճերի վրայ տեղացող անողորմ անարդարութիւնից նրանց հետ մէկտեղ և մենք ենք յացել:

Բոլոր վայելուչ լոիկ միջոցները գործ ենք զիել, որ անսարդաբութիւնը վերանայ, գոնէ պակսի Մայր Աթոռուից, բայց ի գնուր... Նա բարձրացաւ, ծաւալուից ու պատրաստ է կործանել էջմիածինը: Նրա դէմ բողոքում է Հայութեան Ոգին ամենուրեւը:

Ես պարտաւոր զգացի այժմ հրապարակի վրայ դնել էջմիածնի արդարութիւնը, որ անարդարութիւն է. ես պարտաւոր զգացի կոչ անել հայ մամուկին, հայ ազգին, հայ սրտացաւ մարդկանց, արդարութեան բոլոր բարեկամներին, որ օգնութեան հասնեն անարդարութիւնից խեղդուող, հիւծուող իրանց եկեղեցցուն, եթէ չեն ուզում նրա վիճանական աւերր տեսներ:

Ես յոյս ունիմ թէ Հայ ազգի արդարասկիռութիւնը արդի նուի-
քապետութեան արդարութիւնից բարձր կը լինի, դատաստանն՝ ար-
դար, դատաւորն՝ անաչառ:

4728-55

Անկարող եղայ ծրագրուած նիւթերիս ամբողջութիւնը հրատա
րակել, դրամ չունենալու պատճառով, ուստի մասերի բաժանեցի
այս բաժինն Ա. մասն անելով:

Եյս մասի հրատարակութեան համար 100 ռուբլի դրամ է իւ
բարեկամ և Հայոց եկեղեցու սրտացաւ մի քահանայի ձեռքով մ
անծանօթ բարեգործ, որ արգելել է քահանային իր անունն ին
յայտնել: Ծնորհակալութիւն անծանօթ բարեգործին, որ ազգային
արդարադատութեան սեղանի վրայ է դնում իր նուէրը գրքոյկին
հրատարակութեամբ:

Բենիկ վարդապետ

ՄՐՏԻ ԱԻԵԼՑՈՒԿԻՑ

(Նախաբանի տեղ)

Տասնեակ տարիներ ծարաւի տապով լի արդարութիւն էի որու
նում այնտեղ, կրօնաւորական այն համայնքում, ուր բաղդի ձեռքը
ճակատադրական թափով և ինձ էր նետել:

Ես ծնուել, սնուել ու մեծացել էի մի այնպիսի ժողովրդի մէջ,
ուր տղիտութիւնն ու անարդարութիւնը՝ իրանց բարձրադիր գահոյը-
ների վրայ նստած, խաւարի միջից երկիր էին կառավարում:

Պատանեկական օրերուս տպաւորութիւնները՝ իրը երկաթի
գրչով, խորունկ են փորագրուած նրբազգաց սրտիս վրայ:

Գիւղի մեծատան տաւարը ոտքի տակ էր տուել աղքատի ա-
րիւն քրտինքով սերմած մի կտոր արտը: Այսօրուայ պէս, եմ յիշում
թէ՝ ինչպէս խղճուկը կանգնած գիւղի տանուտէրի առջև, արցունքն
աչքերին, գլխիկն ի կոր, յանցաւորի երկշուութեամբ էր բողոքում
իր զրկանքի համար և դատ աղերսում:

Տանուտէրը բազմած էր գետակի բարձրադիր քարերի վրայ մի
հաղարտ դիրքով և երկար «չիբուսից» քուլա-քուլա ծուխ էր քաշում
հաստ շրթունքներով ու՝ խրոխտ, գոհութեամբ, բաց թողնում օդի
մէջ դէպի վեր:

Նրան շրջապատել էին գիւղի հայրուստները և զրոյց էին անում:

Այդտեղ էր և խեղճին զրկողի հայրը իր երկու որդիներով:

Բիրտ ոյժը չի հանդուրժում բողոքն իր դէմ. զրկողները նա-
խատինքի և գարչ հայիոյանքի տարափով վրայ վագեցին խեղճին, որ
յանդնել էր բողոք բառնալ մեծատան դէմ:

Ծեծից ու անարդանքից առաւել խոցոտիչ էին այն արհամար-
հական խօսքերը, որոնք գազանի անդժութեամբ նետում էին աղ-
քատութեան երեսին:

Դատաւորի աչքումն էլ աղքատութիւնը յանցաւորութիւն էր,
իսկ նրա բողոքը՝ յանդնութիւն:

Նա վեր կացաւ, վերցրաւ իր դալար վարոցը, մի երկու ան-
գամ տիրաբար ճօմեց բողոքաւորի գլխին, զրկողներին հաճոյք պատ-

ճառելով. նախատեց որ «դարդակ բանի համար» գանդատ է գալիս իր չափը կորցնելով:

Մինչև այժմ որպէս սդաւորի անլուս ողք է հնչում ականջիս զրկուածի յետին խօսքերը, երբ նա մոլար քայլերով շուռ եկաւ, ամպոտ աշքերը դէպի ջինջ երկինքն ուղղեց, կանչեց ու տուն դարձաւ. «Ե՞ Աստուած, էս աշխարհում դատ ու դատաստան չկայ, եարար էն աշխարհումը կայ»:

Ո՞՛ սուրբ, սփոփիչ ինքնախարութեան...

Ես տեսել էի թէ ինչպէս դիւզի «բաւուցքները» կէս գիշերային խաւար պահուն աւազակային արշաւանքով դուռը կրկահան անելով՝ ներս էին խուժել աղքատի տուն ու խաղալ քնած գոհար աղջկան կապերտի մէջ փաթաթելով շալակել ու փախցրել, որովհետեւ աղջիկը չէր սիրում իր ձեռքը խնդրող տղային:

Դատ եղաւ. տանուտէր, գիւղի դատաւոր ու քահանայ արշաւախմբի կողմն անցան: Կաշառքը դատաւորի աշքը կուրացուց: Սաստն ու երկիւղը, բանտ ու կախաղանի անունը առևանգուածի ապասփանար ծնողների շրթունքներից հաշտութեան համաձայնութիւն դուրս քաշեցին: Իսկ քահանան, առատ պասկադրամի խոստումով յղփացած՝ կեղծ բարոյականութեան օրէնքներով, խլուած՝ պատուի արատաւորութեան երկիւղով յորդորեց աղջկան հաշտուել իր դրութեամբ հետ և «սիրել» բռնաբարողին:

Եւ այս ամենը յանուն Քրիստոնէութեան...

Եկեղեցին սրբագործեց այս բռնութիւնը. մինչ քահանան բըռթեամբ խլում էր աղջկայ ձեռքը տղայի ձեռքի մէջն ամփոփելու և հարցնում էր. «հարս, տէր ես», արցունքներն ու հեծկլտանքը՝ որ դուրս էին թռչում զոհի մարմնի և հոգու Փիղիքական տանջանքից, լորին տաճարը»:

Առևանգողների ձեռքը հարսի թիկունքից բռնութեամբ խոնարհեցրաւ նրա գլուխն ի վար՝ իբրև յօժարութեան նշան և պատասխան քահանայի հարցման:

Սյդ պամկը, այդ սրտաբեկ ճիշը, այդ արցունքն այրող, այդ հեծեծանքն աղեխարչ, դեռ չեն ջնջուել իմ յիշողութիւնից, այլ ցցուած են այնտեղ՝ որպէս խոցոտիչ փուշ շատ նման փշերի կողքին:

Իմ միջավայրում կանանց կացութիւնը միջնադարեան է կամ արդի շատ վայրենիների մէջ պահուած կացութեան նման. կինը մի անբարբառ իրաւագուրկ արարած է իր ամուսնու ձեռքում, մի սեփական իր՝ իր «գլխաւորի» ոտքերի տակն ընկած:

Ամուսինը իր վարկը հասարակութեան մէջ պահելու հապար

պիտի դաժանութեան հասած խստութեամբ վարուի իր կնոջ հետ: Աննշան առիթով թէ քմահանոյքով նրա ձեռքը՝ մերթ անզէն, մերթ փայտով զինուած, պիտի հուժու թափով իշնի կնոջ գանգի, թիկունքի, կրծքի վրայ, որպէսզի հասարակական կարծիքը իր գովեր չզլանայ նրան թէ խսկական այր մարդ է, կնիկ զսպել գիտէ:

Անպարտ կանանց անիրաւ պատուհասի օրինակներն ուղտերու կարաւանի նման շարան-շարան գալիս անցնում են յիշողութեանս գաշուով: Դրանցից մէկը մինչև այժմ մարմնիս ու հոգուս փշագաղութեամբ եմ յիշուում:

Զոհը հազարից մէկն էր բայց իմ հարազատներից: Նա մինչև կուրծքը թաղուած չեղջի մէջ ցորեն էր մաղում: Սյը ամուսինը թիակը ձեռքում ցորեն էր հաւաքում: Նրանք խօսում էին: Ուշ հասկացայ թէ մի անմեղ, սիրով արուած և արդար նկատողութեան համար ծանր թիակի մի սոսկալի հարուած իջաւ կնոջ դէմքին: Ռւշագնաց կինը, ջարդուած երկու ատամը, արիւնն ու ցորեն իրար խառնուեցան և ես՝ դեռ եօթնամեայ պատանիս, զգուանք զգացի դէպի այր մարդն ու իր բռնութիւնը ու զոհի փէշերը դրկած, նրա հետ ու նրան հաւասար դառնապէս լացի:

Իր ներքին կեանքում բռնութեամբ պանծացող, բռնութիւն գործող այդ ժողովուրդը մի կիսակենդան ստրուկ է իրանից առաւել քռնաւորի առաջ. և անհիմն չի լինի իրքեւ ընդհանուր ճշմարտութիւն ընդունել թէ ամենամեծ բռնաւորը ամենամեծ ստրուկն է:

Վերջին ուսու-տամկական պատերազմի օրերն էին, երբ՝ որտեղից և ինչու, չգիտեմ, զօրական լեզգիներ էին գալիս գիւղն ու գնում:

Նրանք անպատուհաս կերպով ոչխարի հօտից կորզում էին իրանց կամեցած գառը, բռնում հաւերը հաւանոցից ու մորթում, մտնում գիւղական տներն ու դուրս քաշում հացն ու պանիր, իւղն ու կարագ, ամեն՝ ինչ որ պէտք էր իրանց:

Սյդ բռլորից յետոյ անօրինակ լալշութեամբ ծաղրում էին խօսքով ու շարժումներով նահապետական հայ կանանց պատիւը, որոնք ճակատագրական երկիւղով ու հնազանդութեամբ լուռում էին և անկիւները փախչում պատսպարուելու համար: Իսկ նրանց ամուսինները «լազգի կամ խազախ աղաների» առջև գլուխ բացած գառան աշերով ու համբ բերաններով աղերսում էին որ խնայեն, որով աւելի էին բռըրոգում երկիւղութեան վրայ տեղացող արհամարհանքն ու քամահարանքը:

Զգիտեմ ինչ իրաւունքով ու արդարութեամբ մեր սակաւահող ժողովորից խլուած է Արագած ջրառատ, ծածկաւէտ լեռան սիրուն

արօտտեղիներն ու տրուած դաշտեցի թուրքերին, որոնք իրանց առատ հողերի վրայ ցանում են և ցորեն, և՝ գարի, և՝ բրինձ, տնկում են այգիներ, մշակում ամեն տեսակի բանջարանոցներ, պարապում են ուղտերի կարաւաններով, իսկ ամբանը իրանց ոչխարի հօտերն ու տաւարի նախիրը, այծերի հօրաններն ու ձիերի երամակները բերում հանում են Արագածի սիրուն մարմանդներն արածելու, վայելք քաշելու: Մինչդեռ սարի ու արօտի բնական տէր հայ ժողովուրդն ստիպուած է բաւարար չափով անասուն չպահել, եղածն էլ կերակրում է իր սերմած արտերի միջավայրերի արօտով, շատ անդամ արտերով իսկ, ուստի կագն ու կուիւր միշտ անպակաս է լինում:

Ես յիշում եմ թէ ինչպէս այդ թուրքերը իրանց հօտերը քաշում էին կանաչ արտերի միջով: Ստրկամիտ հայ ժողովուրդը իր «վերին» արտերի բոյսն ապահովելու համար ստիպուած էր ոչխարի, հաւի, հաւկիթի, ալիւրի, գաւան նուիրաբերութեամբ չահել վրանաբնակների սիրտը, որ արտը խնայեն:

Ես յիշում եմ թէ ինչպէս երիտասարդ թուրքերը ձիեր հեծած, միահեծան արևելցու խրոխտութեամբ շրջում էին դիւլը, իջնում այստեղ-այնտեղ, մտնում տները, վերցնում իրանց համար կարեոր իրերն ու գնում անպատիժ:

Ես կարճում եմ իմ բերած օրինակների թիւը. դրանցից իւրաքանչիւրը լոկ մի հատն է իր տեսակ տասնեակների:

Բոնութեան, անիրաւութեան, տմարդութեան այսպիսի օրինակների շարք-շարք տպաւորութմւնները պատանեկական սրտիս մէջն ամբարած ես ծեմարան մտայ աշակերտելու:

Քանի մեծանում, կարդում, մարդիկն ու իրերն աւելի պարզ էի ըմբռնում, այնքան աւելի էին լուսաբանւում ինձ համար պատանեկութեանս անհաճոյ աղօտ տպաւորութիւնները: Ես եկայ այն մէկն եղրակացութեան թէ ամենայն զրկանք անարդարութիւն է: բոնութիւնն անարդարութիւնն է, անհաւասարաւթիւնն անարդարութիւն է, կաշառակերութիւնն անարդարութիւնն է, գողութիւնն անարդարութիւն է, չափազանց հարստութիւնն անարդարութիւն է: Ուր կայ մի գող, այնտեղ կայ առնուազն մի կողոպտուած, ուր կայ մի յղփացած, այնտեղ կայ մի քաղցած:

Եթէ յիրաւի կան առաքինութիւններ և չեն նրանք լոկ կեղծ ու պատիք, իրականութիւնից հեռու վարդապետութիւններ, որոնք լոկ մարդկանց գլմի մէջ գոյութիւն ունին, դրանցից գերագոյնը անարդարութեան դէմ կուուելն է:

Այդ կոփւն ինքն Արդարութիւնն է, Հատուցումն է:

Մանր է, տաժանելի իսկ արդարութեան համար կուուելը, մա-

նաւանդ երբ կուում ես միայնակ, անօդնական, առանց թե ու թիկունքի:

Անհատապէս դժբաղդ են կուուղները. սակայն ազնիւ կուուի շարժառիթը մտքի մէջը չէ, գանգի մէջը չէ, ձեռքի մէջը չէ, որ զսպել կարողանաս, այլ սրտի մէջն է, զգացմունքի մէջ և անգուստ է, անսանձ ու չի ենթարկում կամքին: Արդարութեան համար կուուղի սիրտը այլ կերպ է կերտուած:

Իմ աւջևս բացւում էր մաքառման, կոուի ճանապարհը, որ նախ անգիտակցական, իսկ յետոյ գիտակցական կոչումն դարձաւ:

Ամեարային արձակուրդներին ես ծեմարանից վերադառնում էի գիւղ: Իմ մանկութեան այս որորանում յախուռն կերպով վերարտադրում էին յիշողութեանս մէջ հին-հին տիսուր տպաւորութիւնները, զուգորդուելով նոր բունութիւնների, նոր անարդարութեան հետ: Ամենայն խեղճութիւն ու զրկանք խորապէս աղդում էր ինձ վրայ, ամենայն խեղճ ու զրկուած հարազատ ու սիրելի էր դառնում ինձ, որին և օգնութեան էի վագում:

Գիւղը վիստում էր գողերով: Տգիտութիւնը երբ կրօնական հողից կտրում է, երբ այլս կրօնի երկինքն իր շանթերով կամ անդրդերեզմանական կեանքի հատուցմար չի սարսափեցնում տգիտութեանը, նա գառնում է անգութ, արիւնուուշտ, նա ծնում է ծոյլեր ու գողեր:

Այսպիսի մի սերունդ էր առաջ եկել գիւղում, որ գիշերները գողութեան էր ելնում: Գողանում էին հաւ, ոչխար, տաւար, իւղ, պանիք, ցան, խոտ, գարի, մէկ խօսքով՝ ամեն ինչ:

Շատ յանախ ամրան օրերու գրեթէ ամեն առաւօտ գիւղի որսէ թաղում լացն ու շիւանը, հայոյանքն ու կոփւը զրկուածների... ու զրկողների իրար էին խառնում:

Գիւղի տանուտէները մեծ մասով հովանաւոր էին գողերին, որոնց անաշխատ վատակից բաժին ունեին:

Զրկուածների մոմուռ լացը, արտասուահոծ աչքերի կսկիծ բողոքը շարժում էր ինձ և ես միջամտում էի: Մերթ սպառնալիք անիրաւ դատաւորներին, թէ «ինդիք կը գրեմ վրադ գաւառապետին», մերթ յորդոր ու ապաւնալիք գողերին, որոնց գրեթէ միշտ գտնում էի, որ ձեռք վերցնեն զրկանքից, վերադարձնեն գողոնքը և շատ յանախ ծպտեալ հաղուստով ու զինուած շրջում էի գիշերները, որ գողը բոնեմ: Քիչ չէ պատահել որ հրացանի փողն ուղղած ժամանակ գողերը գողոնքը թողած առջևս են ընկել՝ «ինայիր» կանչելով:

Ես չէի կարողանում տանել երբ կանանց թակում էին. ամեն առիթից օգտուելով խօսում, քարոզում էի այդ բարբարոս սովորու-

թեան դէմ: Թիշում եմ՝ թէ ինչպէս մի անգամ չկարողացայ ինձ զսպել՝ երբ ամուսինը իր կնոջն էր թակում. ձեռքս մի փայտ ընկաւ, որով սկսայ հարուածել ծեծողին թիկունքից: Անակնկալն այնպէս շփոթեցրեց բռնացողին, որ նա կատաղութեան մէջ ձեռք չբարձրացրաւ ինձ վրայ, բայց և այնպէս բողոքեց:

— Իմ կինը չէ, կուզեմ կը ծեծեմ, կուզեմ՝ կը սպանեմ, քո ի՞նչ գործն է որ մէջ ես ընկնում:

— Ո՛չ, բղաւեցի ես, կինը ծեծելու համար չես առել. օրէնք կայ, ես գանգատ կը գրեմ վրադ, կինդ ձեռքիցդ կը խլեն, ուրիշն կը տան:

Այս «սարքովի» օրէնքի նորութիւնը այնպէս շփոթեցրաւ մարդուն, որ լոեց և խոհեմութիւն համարեց հաշտուել կնոջ հետ:

Ես մաքառում էի նաև դրսեցիների բռնութեան դէմ, ստրկացման դէմ:

Եթէ չեմ սխալում 1886 թ. պիտի լինէր, մայիս ամսում, երբ լուր եկաւ թէ թուրքերը գալիս են սարն ելնելու իրանց նախիրներով ու հօտերով և կանանչ արտերը կերցնելով են գալիս:

Թիշում եմ, մի պայծառ առաւատ էր, շուրջս խմբուած էին գիւղի ջահէները և ես կրակ կորած քարոզում էի որ կարենք ճանապարհներն ու ջթողնենք որ այս տարի նրանք սարը ելնեն:

Հարիւրաւոր երիտասարդների, պատանիների մի բազմութիւն փայտով, քարով ու «վշտովներով» զինուած՝ հայերի ստրկական հոգին մերկացաւ մի վայրկեան և գրոհ տուին դէպի եկուորները:

Անակնկալից ապշած ու սարսափանար կարաւանն իր թիկունքը դէպի մեզ դարձուց: Փախչող կանանց սուրբն ու լացը աւելի շփոթեցրին թուրքերին և ստրկացած գիւղը անակնկալ յաղթանակի արքեցութեամբ յետ դարձաւ:

Հարկաւ շուտով ոստիկանութիւնն եկաւ և իր հեծեալներով առաջնորդեց թուրքերին դէպի լեռները, բայց այն բարոյական շահը մնաց, որ տասնեակ տարիներով հալածուած ժողովուրդը գիւտակցեց թէ ինքը ծնուած չէ լոկ կենեքուելու և տանջուելու համար, ինքն էլ իրաւունք և ոյժ ունի իրան պաշտպանելու:

Իսկ թուրքերն այնպէս զսպեցին իրանց մի առ ժամանակ, որ նախկին վայրագութիւնների հետքն էլ չմնաց: Ընդհակառակն՝ ստրկացած գիւղը, երբ իրան ուժեղ զգաց, սկսաւ բռնութիւններ գործ դնել թուրքերի վրայ, ինչպէս որ յատուկ է ամեն ստրուկ ժողովրդի: Գիւղի հօտաղները (տաւարած)՝ 10—14 տարեկան պատանիներ, պարստիկների քարերով անցորդ թուրքերին հալածում, փախնենում էին, նրանց գրաստները գրաւում, բեռների սեխն ու ձմե-

րուկը խլում ու վայելում: Վերջ ի վերջոյ ես ստիպուած եղայ ոյժ գործ դնել հօտաղներին զսպելու համար, մինչև որ համերաշխութիւնը հայերի և թուրքերի մէջ բարեկամական վիճակն ընդունեց:

Մի այլ դէսկը՝ որ «մեծ կտրճութիւն» էր համարւում և իմ վարկը, կը բարձրացրաւ գիւղում, այդ հետեւալնէր:

Պէտք է զիտենալ որ աշխարհից կտրուած ու մոռացուած այս անկիւնում Ապարանում շանթ ու որոտի ձայնով էր հնուում մի ժամանակ աղրիստաւ անունը: Ժողովրդի երկշոտ տգիտութիւնից օգտուելով՝ նրանցից շատերը նայում էին նրա վրայ, որպէս ճորտերի և օգտուում նրանից՝ որպէս սեփական ստրկից:

Մէկ անգամ գիւղի վարից վեր հողմի պէս լուր անցաւ թէ ալբիստաւը գալիս է: Տանուտէրը հեալով վագում էր դէպի մեր տուն՝ պապիս խնդրելու որ «օթախը» պատրաստի «աղի» համար:

Եկաւ «աղէն», իջաւ բակն իր ձիաւորներով: Ծերունի քահանան՝ պապս սենեակը պատրաստելուց յեաոյ հագել էր իր «պահուն» վերարկուն, կախել էր վզիցը քահանայական լսնջախաչը և կանգնել դռանը «աղին» ընդունելու:

Խրոխտաբար անցաւ «աղէն» պապիս մօտով: ծերունին խոսնարէց իր գլուխը բարի գալստի ողջոյնով, իսկ «աղէն» ոչ միայն չպատասխանեց, ոչ միայն ձեռք չմելնեց նրան, այլ՝ մի արհամարհական հայեացք միայն ձգելով նըա վրայ՝ ներս մտաւ, հանեց իր թուրը, նետեց մի կողմ մտրակը և թիկունքի վրայ լայն փոքուեց մահճակալի վրայ, շատ անկարգ կերպով ոտքերը չուելով:

Ես նստած էի սենեակի մի անկիւնում և լուռ դիտում էի այդ պատկերը: Հարկաւ, ներս մտնելիս «աղէն» ինձ բարկի չարժանապատկերը: Հարկաւ, ներս մտնելիս «աղէն» ինձ բարկի չարժանապատկերը կանգնել էր ի սպասու, աչքով էր եկել և ձեռքերը կրծքին դրած կանգնել էր ի սպասու, աչքով կայն ուրիշ բան էր եփում իմ ներքին աշխարհում:

Պարոնը պատկած տեղից ուուսերէն լեզուով հրաման արաւ ներս մտնող թարգմանին, որ տանուտէրին և այսինչ մարդկանց իսկոյն ներս բերեն: Ծերունի քահանան թարգմանից իմացաւ թէ «աղէն» պէտք է սաստիկ թակէ, որոնց կանչում է: Ծերունին խնդրեց, եթէ պէտք է սաստիկ թակէ, որոնց կանչում է: Էլլու է, իր տան մէջ այդպիսի անպատութեան չենթարկել գիւղի պատուաւորներին:

Երբ «աղէն» իմացաւ քահանայի խնդրեց, սկսաւ անարգանք թափել հիւրասէր տանտիրոջ հասցէին, որ համարձակում է իր գործի մէջ խաւուել: Պարոնն անտարակոյս զիտէր, որ ես ուուսերէն հասկանում էի: Բաժակը լցուած էր պրիստաւի անարդար, անարդ

վարմունքը հիւրընկալող տան և նրա ալեգարդ տիրոջ հստ խզեց լոռութիւնս: Ոտքի ելայ, ծանր խօսքերով երեսովը տուի պարոնի կոպիտ վարմունքը, պահանջեցի խակոյն դուրս կորչել և ապա դառնաշը եղբայրներիս, պատուիթերեցի ձիերը դուրս քանի և սար Բ-Ն-Տ-

Յանկարծակիթի եկած անբարեկիրթ ոստիկանը առանց ձայն հանելու ելաւ և ամօթապարտ փախաւ:

Երկիւղ տիրեց ծերունի պասիս և հարազատներիս ինձ համար. իսկ գիւղի աւագները՝ որ հաւաքուած էին բակը, այն կարծիքն ունէին, թէ «պրիստաւ աղէն» շուտով ինձ Սիրիք քշել կը տայ:

Ժամանակ անցնելուց յետոյ, երբ ոչ ոքինձ անհանգիստ արաւ, պիւղացիք համոզուեցան, թէ մինչև իսկ պիրիստաւ աղէն իրաւունք չունի անմեղ տեղը մէկն ու մէկին, թէկուզ յետին գիւղացուն ա-նարդելու:

Այսպէս նրբազգաց էի ես՝ դէպի մարդկային խեղճութիւնն ու բողոքող անարդարութեան դէմ, ինչ ափով կառող էի:

Ճեմարանի դաստիարակութիւնը՝ գլխաւորապէս Հայոց պատմութեան, գրականութեան դասերի միջոցով, որոնք ամփոփուած էին իմ ժամանակ նեղ, բուռն հայրենասէք ուսուցիչների ձեռքում, աւելի սրեց իմ զգայնունութիւնը, բայց սահմանափակելով լոկ ազգային թշուառութեամբ:

Հայ հալածական ազգի պատմական խեղճութիւնը, նրա պատմութեան տիսուր էջերը օր աւուր կապում էին սիրտս նրա հետ: Մանաւանդ երբ նկարագրուում էր այդ ազգն իրեւ բարձր առաքինի, անթերի, լուսամիտ և ենթակայ ուժեղ, վատարի ազգերի բարբարոսութեանց, բորբոքուում էր սէրս դէպի տառապեալ հայը, բորբոքուում և ատելութիւնս դէպի այն ամենը, ինչ որ հայ չէր և հայկական չէր: Իմ մէջս հայը հնտգիետէ սպանուած էր մարդուն:

Միտումնաւոր այս դաստիարակութիւնը անարդարութիւնից գերծ չի եղել, ևս այդ շատ ուշ հասկապաւ:

Հայ ազգի թշուառութեան կատարեալ պատկերը՝ վարժապետ-ներիս վարժ վրձինի տակից ենևելով, երբ դրում, էր առաջս, բնականաբար մէջս բռուն փափագ էր զօրանում նուիրուել հայ ազգի պաշտպանութեան գործին ու կռուել նրա վրայ թանձր տարափուլ մեղացող անարդարութեան դէմ:

Երբ ես այդ նպատակին հասնելու ասպարէզ էի որոնում, ու-
սուցիչներս չափազանց պայծառ գոյներով էին նկարագրում Հայոց
նուիրապետութիւնը, որ միակ ասպարէզն է եղել ազգ փրկելու և
պահպանելու, միակ իդէալական հաստատութիւնը, որի կողերի վրայ
փշուել են դրսի ու ներսի անարդարութեան հարուածներն ու փրկել

Է նա իր կամարների տակ պատսպարուած ազդը. այդ վանքն է, յանական կեանքը Մայր Եջմիածնի գլխաւորութեամբ:

Լինել լրկ երկու տասնեակ տարուայ հասակում, զդայուն բեա-
ւորութեամբ, բոլորովին կեանքին անծանօթ, ձեմարանի պարապից
ու վանական մուայլ կամարներից այն կողմն աշխարհ չտեսնել, ըստ
հանապազ փորձուած ու քո աշքումդ հեղինակութիւն վայելող ու-
սուցիչների պերճախօս ազգասիրական ճառերն ու ոգեստութեամբ
փրփրուն դասերը, որոնք կախարդական թուլութեամբ դէպի վանքն
ու վանականութիւնն էին հրապուրում. ունենալ քեզ հետ միասին
նոյն ճամբան բռնող ջահել ընկերներ, որոնք ցմահ սէր ու անձնութ-
րութիւն են ուխտում փոխարդաբար (աւաղ, պատմնի հաւատացող
միամտութեան), աւելցուր սրա վլայ և քո անձնական դիպուածական
վլչտդ, որ մեծապէս նպաստում է փախչիլ ու թագցիլ աշխարհից և
ահա պատրաստ ես վանք մտնել, վանական դառնալ անուշ ցնորք-
ներ գրկած, ոսկի յոցերով երերուն թէ՝ այնտեղ խկական արդա-
րութիւն կը գտնես, խկական կեանքով կապրես և արդարութեան
ոգին այնտեղից կառնես, կը տանես, կը տարածես այն ժողովրդի
մէջ, որին նուիրաբերում ես քեզ:

Նական ռարձանք:

Աւաղ, մեր երազած ճամբան վարդերով չէր ցանուած. որ աւուր քանի ասլրում, մեծանում, գործում էինք, օր աւուր անսարդա-ըռութիւնը լեռնանում էր մեր առաջ վանական կեանքում: Անսարդա-ըռութեան դէմ նախսկին պատանեկական համարձակութեամբ կռուել չէինք կարող. նախ վանական ոչժիմը իր տեսակ-տեսակ կարգապա-չէինք կանոն. նախ վանական կաշվանդում էր մեր լեզուն, զսպում գրիչը. յետ հական կանոններով կաշվանդում էր մեր լեզուն, զսպում գրիչը. յետ դառնալն էլ անհնարին էր նախ այն պատճառով; որ համոզուած էր այդ մեր կոչումն է և մեր մտքով չէր անցնում իսկ թէ էինք թէ այդ մեր կոչումն է և մեր մտքով չէր անցնում իսկ թէ կարելի է յետ դառնալ, ճակատազրական վերարկուից բաժանուել: Կարելի է ոգուոր փակ դաշլոցի դաստիարակութիւնը ձեռներէցու-թերկրող՝ հոգեստ գալ ոգին, անհատական ազատութեան կայծը հանգըրել էր մեր մէջ. վերարկուն կարծես ճնշել, խեղդել էր այն ազնիւ համարձակութիւնը, մարդուն աղատ է պահում անախնկաների երկիւլից, հասարակա-կան կարծիքի ճնշումից և հզօր:

Մնում էր մեզ, մանաւանդ ինձ, հնարաւորութեաս չափով մա-
քառել այն ամեն բանի դէմ, ինչ որ իմ կարծիքով անարդարութիւն-
էր և ես մաքառում էի գործով, խօսքով, գրչով, յայտնի ու գաղտնի
ստորագրութիւններով:

Անարդարութեան դէմ կռուելու հոգին վառ ու բորբոք առաջ

մէջս մինչև այժմ։ Հակառակորդներս այդ յատկութիւնը իբրև խոչով թերութիւն էին վերագրում ինձ և բուռն կերպով հալածում։ մերթ ընդ մերթ ունկնդիր էի նրանց ձայնին և զգում էի թէ ինքս ինձ անձնապէս շատ եմ վնասում, սակայն երեակայութեանս մէջ պայծառ դէմքով ու ժպտերես կանգնում էին պատմութեան ու կրօնների հերոսները, այդ հալածուած ազնիւ կոռուրաբաները, որոնց հայեացքից ես ոգևորութիւն էի քաղում կոխիս շարունակելու։

Տետրակիս շարունակութեան մէջ արձանագրուած են սակաւս
ի հազարաց փաստեր, որոնք գաղափար են տալու վանական արդարու-
թեան չափի, էջմիածնի անարդարութեան և իմ մարասումնեւեւ ։ ։ ։

Հնդերցողն անտարակոյս կը հարցնի. «Ի՞նչ կապ կայ այս ինքնակենսագրական տողերի և գրքոյի վերնագրի մէջ. ինչու համար են այս բոլորը»:

Բացատրեմ թէ ինչու. Դրանք լցուած սրտիս աւելցուկն են, «թէ յաւելածոյ սրտի»։ Իմ մաքառումների մէջ յանուն Սրդարութեան հալածիչները իմ բողոքներս, իմ ճիշս անդրաւութեան ու փըստութեան դէմ անուանել են անձնական հաշիւների խծրծանք, ինտրիկ, կոռուպրարութիւն և նման անուանարկիչ բառերով ջանացել են վարկարեկ անել ինձ, որպէսզի իրանք ձիւնի պէս սպիտակ, ասրի պէս սուրբ երեան։ Մինչդեռ իմ բողոքներս ու մաքառումներս բըլդուում են իմ խառնուածքից, իմ նըբազգացութիւնից, արդարութեան բուռն այլող ծարաւից։

իր անձնական հաշիւների համար կռուող մարդը անձնական շահ պիտի ակնկալէր և ձեռք բերէր. մինչդեռ իմ կրիւներս եղել են միշտ այլոց համար, բանաբարուած արդարութեան համար, տանջուած անհատների համար, տառապեալ ժողովրդի համար, յանիբարսի հալածուած թուսերի համար.

Այդ մաքառումներն ինձ ոչ մի շահ չեն բերած, բացի տան-
ջանքից, զրկանքից և վերջիվերջոյ հիասթափութիւնից, որ այնքան
ծանր է հիանալ գիտցողի համար:

Եթէ ընթերցողն ի նկատի ունենայ, որ փառք ասած խարկանքը կորցրել է ինձ համար իր վաղեմի արժէքը, աստիճանը, աւագութիւնը այլևս չեն պատրում ինձ, եթէ ըմբունէ որ ինձ համար հոգու անկախութեամբ ու հանդիսաւ խղճով թէկուզ բանուորի պէս ապրելն ու մեռնելն աւելի քաղցր է, քան ախտղոսներով ու աստիճանների բարձրագոյն տեսակներովը, բայց խղճմեռ ու կեղծիքով, պիտի հաւատայ որ ես ճշմարիտ եմ ասում, ճշմարիտն եմ խօսում այժմ և կը ներէ ինձ միայն այն սխալանքները, եթէ կան, որոնք անզիտակցական են, ակամալ և անկեղծ մուռռութիւն, որ ես ։

Ես այժմ անցնում եմ աերակիս բուն նիւթին:

ԵՀՄԻԱՆՆԻ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒԹ

Եկ ՅՈՒՄԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԶԵՂԾՈՒՄՆԵՐԻ ԴՈՒՇԼ

Եւ այսպէս «Տաննեակ տարիներ ծարաւի տապով լի արդարութիւն էի որոնում այնտեղ, կրօնաւորական այն համայնքում, ուր բաղդի ձեռքը ճակատագրական թափով և ինձ էր նետել»:

էջմիածնի վարչութեան անարդարութեան այլող դաղը տաս-
նեակ տարիներով զգացել եմ սրախ վրայ, այրուել ու բողոքել մերթ
խուզ հեկեկանքներով, որ Վանքի պարսպից դուրս չի լսուել, մերթ
ծածկանուն, մերթ բացանուն յօփուածներով Արևմտեան և Արևելեան
Հայոց մամուլում—«Արեկելք», «Արձագանք», «Նոր-Դար», «Տարագ»,
«Լումալ», «Հոգիւ», «Բնկեր», «Խարազան»:

1907 թ. սկզբում ի միջի այլոց ստիպուած էլ մի տպագիր տեսրակով, իմ խնկական ստորագրութեամբ ի լուր Հոգեոր Բարձր վարչութեան բողոքել Յուսիկ Եպիսկոպոս Մոլսիսեանի դէմ:

ինքնըստինքնեան անարդարութիւնը մարդուն արատաւորող
երևոյթ է. զբկել վատաքանել, ուրանալ արժանիք, գողանալ պը-
պարտել, վարձատրել անարժանութիւնն ու հալածել արժանիքը բա-
ցասում են ամենայն ազնւութիւնն: Սակայն այս արատները են հա-
մարում եմ մարդկային ուստի և ներելի:

Բայց երբ մարդ այլոց մարդկային թերութիւնները ատելու-
թեան ակնոցներով է մեծացնում և անողորմարար մտրակում ու
վարկաբեկ անում ուրիշներին այն ժամանակ, երբ ինքը նոյն ու
նման յանցանքներն աւելի խոչոր չափերով է կատարում, ճարտա-
րութեամբ վարագուելով իր արարքը. կամ երբ մարդ իր սեփական
վատութիւնը անմեղ մարդկանց գվին է փաթաթում, այդպիսի յան-
ցաւոր վարմունքները ես համարում եմ աններելի, ոչ մարդկային,
այլ գուտ դիւեկան:

Յուսիկ եպիսկոպոսը իր մարդկային սխալանքների սահմանա-

գիծն անցել էր, մոռացել իր հանապազօրեայ լնթերցած տողերը.
«Կեղծաւոր, նախ հան զգերանդ յականէ քումմէ» և ոտքը դրել էր
դիւսականի մէջ։ Ահա թէ ինչպէս։

Բեսարաբիայում կալուածների և թեմի կառավարիչ եղած ժամանակը՝ ինչպէս ակնարկել եմ... «Անարդարութեան երեսից» գրքոյ-կում, նա Հոգեկոր բարձր իշխանութեան վստահութիւնը շահելու նպատակով դէպի իր անշահափրութիւնը և էջմիածնասիրութիւնը, պաշտօնական թղթերով՝ բայց մեղմ վարպետ գրչով, ստուերարկում և վատարանում է իր նախորդներին՝ Աղափիրեան Գրիգոր արքե-պիսկոպոսին և Համազասապ վարդապետին:

Բեսսարաբիայում իր «բեռը բեռնելուց յետոյ» Յուսիկ սրբազանը հրաւիրւում է կշմիածնի Սինօդի անդամութեան: Սակայն նա ոսկի երազով միշտ օրորւում էր, որ մի օր վերստին Բեսսարաբիա վերադառնայ, բայց այս անդամ ոչ իրքև կառավարիչ, այլ իրքև հաստատուն առաջնորդ:

Զայն կար և կարծեմ աշխատանք էլ գործ դրուելիս պիտի լինէր, որ այնտեղ առաջնորդ դնայ Սուրբիաս արքեահանկառու.

Ինչպէս եղաւ, չգիտեմ (ես հեռու էի կջմիածնից), Յուսիկ սրբազնն չկարողացաւ տանել այդ բանը և «Մշակ» լրագրի մէջ մի յախուռն յարձակում տպեց Սուքիս արքեպիսկոպոսի դէմ, կարեսր համարելով նոյնիսկ իիշել Բեսսարաբիոյ «Կապոյտաչեայ» աղջիկներին և կապել նրանց անունը արքեպիսկոպոսի անուան հետ:

իմ ունեցած տեղեկութիւնները Յուսիկ սրբազնի վարած կեանքի վրայ մէկէն զարթեցան յիշողութեանս մէջ և ես զգուանք զգացի դէպի այդ մարդը, ոչ եթէ նրա համար, որ պաշտպանում եմ մեր օրերու կեղծ ու պատիր ժուժկալութեան, կամ խաւարամիտ՝ որ չեմ ըմբռնում բնական պահանջները մարդու, ընդհակառակն, այլ զգուեցի, որովհետև Յուսիկ եպիսկոպոսը որպէս մեղք և արատաւոր ակնարկ է փաթաթում իրանից աւելի աւագ եպիսկոպոսի զգին այն, ինչ բանում որ ինքը հինգ ու խաչ (5 +) արժէ:

Այնուամենայնիւ ես՝ գոնէ յայտնապէս, լոեցի:

Յուսիկ սրբազնը տարիներից յետոյ Երևանի առաջնորդ կարգուեցաւ: Այս անգամ էլ նա անմիջապէս գրիչը թաթախեց իր վանական դաստիարակութեան մէջ և «Արշալոյս» թերթում գանձնալուց հետո վարապետ վարդապետին, մեղադրելով նրան Աստուածաշնչի բրամների վատնման մէջ և որ գլխաւորն է 65 կոպէկի այլ գողութեան մէջ:

Այդ յօդուածի շուրջը մի բուռն հալածանք սկսաւ Կարապետ արդապետ արդապետի դէմ և նա թողեց էջմիածինն ու փախաւ Բագու և

Առևտրական դպրոցում կրօնի վարժապետ դարձաւ: Նա ինքն իրան պաշտպանում էր իր յօդուածներով «Հովիւի» մէջ, բայց և այնպէս Յուսիկ սրբազանի քսած մուրը յաչս հալածողների ջնջուեցաւ Կարապետի ճակտից:

Այդ օրերում տիսուր դիպուածով ես և Կարապետ վարդապետն իրար պատահեցանք Նոր-Նախիջևանում, Նահապետ եպիսկոպոսի դագաղի առաջ, յիշողութեանս մէջ վերաբտադրուեցաւ իմ ամբողջ վանական կեանքը, մեր ընկերութիւնը Կարապետի և միւս ընկերների հետ, մեր միասին անցուցած ուրախ ու տիսուր օրերը:

Նոյն այդ ժամանակ վիրաւոր սրտով լսեցի Կարապետի վիշտը իր անսարդանքի մասին Յուսիկ սրբազնի ձեռքով. յիշեցի Յուսիկ Եպիսկոպոսի շահասիրական գործերը, սպառեցաւ համբերութիւնս ու միտքս եկաւ. «Ճնուր պատասխանի անդգամին, զի՞ մի՞ առաւել ես անդգամացիս:

Եւ Քիչնե վերադառնալով ես սկսայ գրել «Անարդարութեան երեսից» գրքոյիր:

Ընթերցողին չսխալեցնելու համար պէտք է և այստեղ շեշտեմ, թէ ոչ թէ կարապետին արատից մաքրելու միտումով լոկ ես գրեցի այդ գիրոյկը (ես ցայսօր էլ դեռ չգիտեմ հաստատ թէ նրա վրայ բարդուած մեղադրանքը որչափ ուղիղ է), որչափ և մեր ընկերութիւնն անտարակոյս նախատեց այդ բանին, այլ այն պատճառով որ ինքը՝ կարապետ վարդապետի գլխին դատախազ հանդիսացող Յուսիկ սրբազնը, առաւել շատ դրամ էր իւրացըել. էջմիածնից, քան մեղադրեալը, իր ասելով որ սիրտ էր արել հանել «զշել յաքան մեղադրեալ», մոռացութեան տալով «զգերանն» իւր ական: կանէ կարապետի», մոռացութեան տալով «զգերանն» իւր ական:

Տետրակի հրատարակությամբ ու սարքածությամբ պատճենագիր է պահպանվել և պահպանվում է ՀՀ պատմական ժառանգության կազմում:

Շատ տեղերից էլ բացմաթիւ նամակներ ստացայ, որոցով ուղինակները, որ Յուսիկ սրբազնի վրայ շատ լաւ կարծիք ունեին, ափիբերան հարցնում էին տարակուսական զգուշաւորութեամբ՝ միթէ իմ արձանագրածներս ուղիղ են, չէ որ հանդարտ Յուսիկ սրբազնի վրայ այնպէս լաւ կարծիք ունեին»:

Սրանցից ոմանց պատասխանել եմ և պատասխանում են այժմ ամենքին հայկական մի առածով։ «Մի վախենալ զըմբղութան գետից, որ վշայ ու կը խշայ. վախեցիր մարմանդ գետից, որ ոչ վշայ

ոչ կը թշայ» և ռուսական մի առածով. «ԵՅ ՏԻԽՈՄ ՅՈԼՈՒՑ ՎԵՐՏԻ ՅՈՒԴԱՏԵԱ»:

Ոմանք էլ որ մօտիկից կարողացել էին մաքի թափանցող աշքով դիտել Յուսիկ սրբազնի սրտի ներսը և գիտէին իմ «յանդուգըն» ճշմարտախօսութիւնը, հաւատում էին գրածներիս, բայց խլճալով Յուսիկ սրբազնին, որ այդքան տարի մեծ ջանքերով կարողացել էր սեղ ներսը՝ սպիտակը դուրսը պահել, նկատում էին ինձ թէ ինչու ես նախ իրան Յուսիկ եպիսկոպոսին մասնաւոր գրով չդիմեցի, չառաջարկեցի ինքզինքն ուղղել և գողօնքը յետ տալ, այլ տպագրուած տետրակով մերկացը մի եպիսկոպոսի իրան չվայելած բարոյական զգեստից, որով անպատութիւն և ամօթանք կրեց նաև իջմիածինը յաչս հայ ժողովրդի և օտարների առաջ:

Սյա հարցումն անողներին էլ պատասխանեցի և պատասխանում եմ. Նախ և առաջ Յուսիկ եպիսկոպոսը այն նրբազգաց ազնիւ հոգիներիցը չէ, որի մարդկային սխալանքը բարեկամաբար յիշեցնելով կարելի վնէր ուղղել: Համոզուած էի թէ այդպիսի դիմումս լոկարնամարնանքի պիտի արժանանար հարուստ և ազդեցիկ մոնթադադաստիարակ եպիսկոպոսի կողմից:

Երկրորդ՝ Յուսիկ սրբազնը ինքը մենամարտի կոչ էր անում. իրանից աստիճանով վեր ու վար արքեպիսկոպոսներին ու վարդապետներին, անուանարկելով նրանց «Մշակ» և «Արշալոյ» թերթերում:

Բնական էր ուրեմն և արդար որ ես էլ նոյն տպագրական զէնքով այդ անսանձ արշաւողին ընդդէմ ելնէի:

Բացի այդ իջմիածինը բարոյական իրաւունք չունէր ինձնից պահանջելու, որ ես մամուլին չոիմէի մի եպիսկոպոսի կեզուն զսպնուն համար, որովհետև ինքն իջմիածինը տասնեակ տարիներ իր պաշտօնական բերան «Արարատ» ամսագրում անուանարկում է իր իսկ վարդապետներին և եպիսկոպոսներին Սինօդի օրագրութիւններից քաղուածաբար տպագրելով նրանց կատարած դրամական զեղծումները, գողութիւնները, վարք ու բարքի սխալանքները և շատ անդամ մեղաղբանքների խտացած գոյներով, նայելով, թէ իջմիածին Սինօդում և «Արարատի» խմբագրութեան մէջ որ կուսակցութիւնը, որ թայֆան է տիրում և ովկ է մեղաղբեալը:

Հաճեցէք թերթել «Արարատը» և դուք այսպիսի մարդարիտներ կը գտնէք. Ա. վարդապետին Սինօդը որոշեց զրկել այսինչ վանքն ապաշխարելու արքշիռ և անբարոյ կենաց համար. Բ. վարդապետին Սինօդը որոշեց ուղարկել այսինչ վանքն ապաշխարութեան դրամական զեղծումներ կատարելու համար. Գ. վարդապետին Սինօդը ու-

րոշեց ուղարկել այսինչ վանքը միաբան, նախապէս պահանջելով գողացած փողերը և այլն:

Եւ զարմանքն այն է, որ իր վարդապետներին ամշապէս նախշելուց յետոյ «Արարատի» էջերում նոյն իշխանութիւնը նոյն «Արարատի» մի ուրիշ համարում յանկարծ յայտարարում է ի լուր ընթերցողների թէ Ա. Բ. Դ. արքշիռ, զեղծմնաւոր, զող վարդապետներն ու եպիսկոպոսները կարգուեցան առաջնորդական փոխարութեան, Սինորդ այսինչ անդամ, ևայլն, ևայլն:

Այսպիսի նույիրապետութիւնը բարոյական իրաւունք ունի՞ այլ ևս արգելելու, որ անարդարութեան զոհ դարձած վարդապետները, որոնք իշխանութեան առջև և «Արարատի» մէջ պաշտպանութիւն ուղարկուուր չունենալով պաշտպանուին ընդդէմ անիրաւութեան և կամ խեղդեն իրանց մէջ մարդկային էն ամենէն ազնիւ գգացմունքը՝ արդարասիրութիւնը ու տառապին հոգեպէս:

Եւ այսպէս ևս հրատարակեցի «Անարդարութեան երեսից» տետրակը, որ ուղղուած է Յուսիկ եպիսկոպոս Մովսիսեանին:

Նախքան տետրակի ցրելը պարտք համարեցի երկու օրինակ պաշտօնական յայտարարութեամբ ներկայացնել հանգուցեալ Վեհապատ կաթողիկոսին և Սինօդին «ի տնօրինութիւն»:

Մէ շարք ամիսներ իրար ետևից անցան, գրեթէ մի տարի. մամուլը չզբաղուեց այդ խնդրով, սակայն լուռ էր Վեհարանը, լուռ էր Սինօդը և լուռ էր ինքը Յուսիկ եպիսկոպոսը, մինչև որ վերջապէս իմ ուղղակի ու կողմնակի յիշեցնուածներից յետոյ Սինօդը կը կնակի հրամաններով Յուսիկ եպիսկոպոսից մի բացատրութիւն ստանալով ուղարկում է ինձ՝ այդ բացատրութեան դէմ «գիտացիցի» բացատրութիւն գրելու:

Ես պատասխանում եմ Սինօդին 1908 թ. Յունիս 6-ի յայտարութեամբս, որ հետևեալն է.

«Ա. իջմիածնի Սրբազն Սինօդին»

Ա. իջմիածնի միաբան Բենիկ վարդապետից Յայտարար-բացատրութիւն.

Սինօդիդ դատաստանական մասը ուղարկելով ինձ Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպոսի բացատրութիւնը ընդդէմ իմ «Անարդարութեան երեսից» գրքոյի, իր 1907 թուի Հոկտեմբեր 1 № 2101 և 1908-ի դեկտեմբերի 1345 հրամաններով պատուիրում է ինձ «տալ փաստացիս բացատրութիւն հանդէպ բացատրութեան Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպոսի»:

Ներուի ինձ նախ արտայայտել հետևեալ կարծիքս: Ես իմ գըր-

քոյկովս ներկայացրի Սինօդիդ մի շաբք կասկածելի կէտեր Յուսիկ արքեպիսկոպոսի գործունէութիւնից ի ստուգութիւն Խինօդիդ և տեղաեղ էլ պաշտօնական թղթերի համարներ, որոնք իմ և Յուսիկ սրբազնի փոխարէն պիտի վկայէին ճշմարտութիւնը՝ եթէ Սինօդիդ ուշադրութեանն արժանի լինէին: Սինօդիդ բազմից հիմնուելով լրագրական լուրերի և կամ թղթակցութեանց վրայ, որոնք ստորագրեալ հաստատութեանց և հոգկորականութեան զեղծմանց վերաբերեալ ակնարկներ են պարունակել, իսկոյն քննութիւն է նշանակել և աշխատել է երեան հանել ճշմարտութիւնը: Այդպէս պիտի վարուէր Սինօդիդ նաև իմ տետրակիս այն յօդուածների վերաբերութեամբ, որոնք լոկ ստուգելու ցուցումներ են պարունակում: Իսկ յիշատակուած պաշտօնական փաստաթղթերը պիտի արդարադատութեան սեղանի վրայ դրուէին և ըստ այնմ կարգառուէին:

Սինչեռ Սինօդու տեսրակս Յուսիկ սրբազնի բացատրութեանը զրկելուց յետոյ նրա բացատրութիւնն էլ ինձ է զրկում, երեք իմ նոր բացատրութիւնն էլ նրան զրկելու համար և այսպէս անվերջութեամն և զործը դատաստանով չի վերջանայ:

Այս հանգամանքներն ինձ ստիպում են լրիւ և ամբողջական բացարձութիւն չտալ Ս. Սինօդիդ՝ խնայելով աշխատանքը, որ կարող է զուր կորչել, ուստի ես հակիրճ կերպով կը շարեմ այստեղ մի քանի ցուցումներ. եթէ դոքա արդարապէս վճռուին, ես մնացեալը հետզհետէ. կը շարունակեմ.

իմ տետրակիս մէջ ես շատ տեղ լող կասկածներ եմ յայտնել Յուսիկ սրբազնի գործունելութեան դէմ և խնդրել եմ; որ նա ինքը հերքէ այդ կասկածները, եթէ միայն թիւրիմացութիւններ են: Յուսիկ սրբազնի բացատրութիւնը կարդալուց յետոյ, ես միանգամայն համոզուեցայ, որ իմ լսածներս ու արձանագրածներս լոկ թիւրիմացութիւններ չեն:

Յուսիկ սրբազնի բացատրութիւնը հերքումն չէ իմ շարած յօդուածների, այլ մոլեգին անարգանք իմ դէմ, վատաբանութիւն իմ անձնաւորութեան և ներբող իր անձին իր խակ շրթունքներով։ Եթէ Սրբազն Ատեանդ բարեհաճի լուրջ ուշադրութեամբ վերստին կարդալ այդ բացատրութիւնը, անտարիակոյս կը նկատի, որ հայհոյանքներից դուրս Յուսիկ սրբազնը ամենայն պատրաստականութեամբ հանդէս է եկել վկայելու ասածներիս ճշմարտութիւնոց ։

Նախ՝ Յուսիկ սրբազնը բառացի և նոյնիսկ աւելիով հաստատում է իմ տեսրակի Ը. յօդուածը, որ վերաբերում է ճանապարհածախուց չափազանցութեանը: Կարծես առաւել փայլ տալու ճշմարտութեանը, որ անսահման ու մոլորեցնող գարոյթի հետևանքն է ան-

շուշտ, նա արդարացման մեղադրող եղանակն է ընտրել, որպէս պատճառաբանութիւն։ Նա ասում է՝ «միթէ ես ուրիշներից աւելի շատ եմ ատացել»։ Այսինքն, եթէ ուրիշներն էլ են անբարեխիղճ եղել, ուրեմն ես արդար եմ։

Երկրորդ՝ Յուսիկ սրբազնն ասում է թէ իր անձնական գործերի և հաշիների համար պարտաւոր չէ համար ու հաշիւ տալ ոչ ոքի. միաբաններից ամենքն էլ իրանց հայրենի տան և ազգականների համար նիւթական բարիքներ են անում, այնպէս էլ ինքը. Յիշերի համար պահանջելու որևէ մէկից, որ իր հարաբեկ ոչ ոք իրաւունք չունի պահանջելու որևէ մէկից, այլ արագատներին չօգնէ. Սակայն Յուսիկ սրբազնը մոռանում է թէ մեզգատաներին չօգնէ. Խակայն Յուսիկ սրբազնը մոռանում է թէ մեզգատաներին ոգնել հարազատների ոք ազատ է. և իրաւատէր իր արդար վաստակինից իւրաքանչիւր ոք ազատ է և իրաւատէր իր արդար վաստակինից օգնել հարազատներին, այլ ոչ հաստատութեան հաշուով:

Չորրորդ՝ Յուսիկ սրբազնը՝ երևի իր հոգեկան աշխարհում շամպունածները հեռու են ճշմարտութիւնից, իր բամբակած լինելով որ ասածները հեռու են ճշմարտութիւնից, իր բամբակած լինելով վերջացնում է մի մերկացուցիչ յայտարարութեամբ ցատրութիւնը վերջացնում է մի մերկացուցիչ յայտարարութեամբ թէ իր «ոստիներն ուշացել են, իր գործերի վրայից օրինական ժամանակն անցել է». այսինքն դաւնօսուն անցել է, որովհետև 10—16 տասոի է անցել:

Սրդ, Յուսիկ սրբազնի բացատրութեան լոկ այս սրբամբ գտների վրայ հրատիրելով սրբազն Ատենիդ ուշադրութիւնը, վատա-
հանում եմ աւելացնել, որ արդարասէր դատաւորութեան համար այս
վկայութիւնները բաւական կը լինէին որ բացատրութիւնների և և
քննութիւնների կարիքը վերանար: Սակայն որովհետև սրբազն Ա-
ռեանութիւնները գործութիւն» է պահանջում ինձնից, ես կրկին
տեսանք և փաստացի բացատրութիւն» է միանդամ յիշուած փաստերը հակիրճ լու-
կը շեշտեմ տետրակիս մէջ միանդամ յիշուած փաստերը հակիրճ լու-
սաբանութեամբ հանդերձ, շարելով և միքանի նորերը.
1. Տետրակիս Դ. յօդուածում ասել եմ, որ Յուսիկ սրբազնը

1896 թուից մինչև 1898 թուականը դրամների մնացորդ է պահել 4244 ռուբլ 10 կ. որ իրաւունք չունէր: Նկատելու է թէ 1897 թ. մատեանը ինչո՞ւ պիտի 1898 թ. Մայիսի վերջին առաքուի Սինօդի վաստ. Յայտարարութիւն Յուսիկ Կափսկուալոսի յանուն Սինօդի ի 26 Մայիսի 1898 ամի թ. 57:

2. Ե. յօդուածում ասել եմ, որ Յուսիկ եպիսկոպոսը Քիչնեց
հեռանալու նախօրէքին Շթարմ պայման է կապել, որոնցից մէկը
Քաղաքային վարչութեան հետո Վերջին պայմանագրով կալուածքի
մի տունը տրում է վարչութեան՝ զօրքերի համար Յ տարի ժամա-
նակով 18050 ռուբլիով. ուրեմն տարեկան մօտաւորապէս 6016 ռ.
մինչդեռ Յուսիկ սրբազնի վերը յիշած թ. 57 յայտարարութեան
մէջ գեկուցուած է Սինօդին տարեկան 5500 ռուբլի: Ընդհանուր
գումարից կանխավճար է վերցրել նա Քաղաքային վարչութիւնից
(և ոչ թէ կաշառք, որպիսի զրաքարտութիւն սրբազնն աշխատում է
փաթթել իմ վեցը, չեղած խօսքեր ինձ վերագրելով) մօտաւորապէս
3000 ռուբլի: Այդ գումարը բնականաբար պիտի մուտք գրուած լի-
նէր 1897 թուի կալուածական մատեանում: Բայց ես որոնեցի ու
մատեանում չգտայ այդ գումարը:

Բացի այդ եռամերայ պայմանի 18050 ռուբլի գումարը բնականաբար պիտի մուտք գրուած լինէր 1897, 1898, 1899 թուերի մատեաններում բատ պայմանի նոյեմբեր և Մայիս ամիսներում: Մակայն այդ տարիների մատեաններում յիշեալ գումարի մուտքից պակաս տեսայ արձանագրուած մօտ 10000 ռուբլ.

Պարտք եմ համարում յիշեցնել որ 1898 թուի մատեանը Սինօդըն ինձ չէր զրկել, երևի չկայ. իսկ սեադիրը ներսէս արքեպիսկոպոսի մօտ պահուած է, որից քաղել եմ իմ տեղեկութիւնները: Խընդուռում եմ Սինօդիդ ինքը քննէ 1897, 1898, 1899 և 1900 թուերի կալուածական մատեանները ու տեսնի թէ 18050 ոռոբի գումարը մտած է մատեան լրիւ, թէ սխալուում եմ ես:

Ուղէսպի պրամիտ դատաւորի առաջ գործն ու դրութիւնն առաւել պարզուի, ես պատիւ ունիմ սրա հետ միասին ներկայացնելու պայմանի մի պատճէնը (վաւերական պատճէնը՝ կարող էմ ցոյց տալ միայն, բայց ինձ մօտ եմ պահում); Սրամիտ աշքը կը տեսնի որ պայմանաժամն սկսում է 1897 թ. Յուլիսի 7-ից, մինչդեռ կապալավարձն սկսում է ստացուել նոյն թուի Յունուարից, ուրեմն նախքան պայման կապելը: Յունուարից—Մայիսի ժամանակի համար Յուսիկ սրբազնն ստանում է 2883 ռ. 33 կ., ապա թէ Մայիսի 1-ից մինչև 1900 թ. Ապրիլի մէկը սահմանում է 5200 ռուբի ի տարին: Այս բաներն ինձ համար շատ պարզ չեն, թերևս Մինօդդ

կարողանայ թուի թէ ոչ միամտութեամբ խճողուած այդ պայմանը կարգաբանեցի Բանցի այդ, պայմանի դրամական քանակը .չի համապարզաբանում Յուսիկ Եսլիսկոպովի թ. 57 զեկուցման թուերին:

3. Գրքոյիկս Զ. յօդուածում կասկած եմ յայտնով, որ Սուբդի
սրբազնը Բենդերեան և Ալեքսանդրեան փողոցների անկիւնում հին
շէնքի մէջ մէքանի նորոգութիւններ անելով Սինօդին զեկուցել է
շէնքի մէջ մէքանի նորոգութիւններ անելով Սինօդին զեկուցել է
թ. 57 յայտարարութեամբ թէ «նորաշէն խանութիւնների և բնա-
կրանների» համար ծախսուել է 18000 ռուբլի: Խնդրում եմ Սի-
նոդից ստուգել ընդդածս Յուսիկ եպիսկոպոսի խօսքերը վերոյի-
շեալ յայտարարութիւնից: Զոյդ ընդ նմին պահանջել Բեսսարաբիայի
այժմեան առաջնորդից կալուածոց մեծ քարտէսը, որ կազմուած է
այժմեան առաջնորդից կալուածոց մեծ քարտէսը, որ գեռ.
1884 թուականին: Մյոյ քարտէսից պարզապէս կը տեսնուի, որ գեռ.
1884 թուականին՝ ուղեմն Յուսիկ եպիսկոպոսի կալուածոց կառա-
վարիչ նշանակուելուց շատ առաջ, Բենդերեան և Ալեքսանդրեան
փողոցների անկիւնում եղել է մի շէնք 16 կտորից բաղկացած: Մինչ-
դու Յուսիկ եպիսկոպոսի «նորաշէն խանութիւն և բնակարանք» պար-
զապէս ակնարկում է թէ այդ շէնքը նոր չէնք է: Այլապէս Սինօդը
չէր կարող մի երկու կցուած խանութիւն կամ նորոգութեանց համար
18000 ռուբլի ծախսել:

Այս խնդրի և առհասարակ իր երևելի դորժունչութեան ասամբ Յուսիկ սրբազնը վկայ է կոչում Մինօդիդ անդամ Տ. Յուսիկ վարդապետին. ես էլ վերոյիշեալ չենքի մասին ի պաշտօնէ զեկուցել եմ ժամանակի լիազօր քննիչ Տ. Յուսիկ վարդապետին, ուստի ես էլ եմ խնդրում որ Նորին Բարձրապատութեան վկայութիւնն ի նկատի ունենաք:

4. Ժ-ըդ յօդուածում կարծիք եմ յայտնել թէ Յուսիկ սրբազն-նը՝ Կոնսիստորիայի շէնքի շնութիւնը միայն իր վրայ առնելով, կաս-կածների տեղիք է տուել: Նախ՝ շնութեան գործից ապօրինաբար, ինքնագլուխ հեռացրել է Կոնսիստորիան. Երկրորդ՝ Մինօդի նախա- հայութից ինքնագլուխ 2000 ռուբլուց աւելի է ծախսել:

1893 թ. Բնասարաբիայի Կոնսիստորիան Յուլիկ սպասարկումը
առանձին ցանկութեամբ հաստատութեան համար նոր շէնք կառու-
ցանելու խնդիր է դուռմ Սինօդի առաջ. Սինօդդ նոյն տարրուայ Ապ-
քիլ 21 թ. 386 գրութեամբ պատուիրում է Յուլիկ եպիսկոպո-
սին Կոնսիստորիայի միջոցով կազմել տալ «օրինաւոր նախահաշիւ և
նախանկար առնելի շնութեան և մատուցանել Սինօդիս»: 1894 թ.
Յուլիսար 37, թ. 120 և Ապքիլ 13, թ. 1306 հրամաններով Սինօդը
կրկնութիւններ է անում նոյն իմաստով: Կոնսիստորիան 1894 թ.
Մայիսի 4, թ. 1029 յայտարարութեամբ 7550 ուութու նախահաշիւ

Է ներկայացնում: Սինօդն այդ նախահաշիւը չի հաստատում: 1896
թ. Մարտ 12, թ. 681 յայտարարութեամբ կոնսիստորիան նոր զե-
կուցումն է անում և նախահաշիւ է ներկայացնում 3000 ռուբլու:
Սինօդն այդ նախահաշիւը հաստատում է 1896 թ. Մայիսի 1, թ.
710 հրամանով:

Գրագութիւնից պարզ երևում է, որ Սինօդը կոնսիստորիային՝ հաստատութեանն է յանձնում չէնքի կառուցումն և ոչ անհատի՛ Սակայն թեմի կառավարիչ Յուսիկ եպիսկոպոսը (այն ժամանակ վարդապետ) իր 1896 թ. Յունիս 10, թ. 199 առաջադրութեամբ չէզօքացնում է կոնսիստորիան և չէնքի շինութեան գործն ամբողջովին առնում է իր վրայ, պահանջելով միայն ծախուց համար մի մատեան ժապավենել և տալ իրան:

Նկատելու է որ Յուսիկ սրբազնը սաստիկ սիրելիս է եղել կալուածական և շինութեան գործերը, որոնց այնքան անձնատուր է եղել, որ առաջնորդական և ատենական գործերից ձեռք քաշելով, Կոնսիստորիայի ատենապետութիւնը 1897 թ. Սեպտեմբերի 30, թ. 212 գրութեամբ յանձնում է Եփրեմ վարդապետին, այն Յուսիկ սրբազնը, որ հանգուցեալ առաջնորդ Աղաքիրեանին կալուածական կառավարութեան գործից չէ զորքացնելու համար գրում էր մի ժամանակ. «Եւ մտանել վիճակաւոր առաջնորդի ընդ վարձաւոր հրէայս ի յարաբերութիւն անպատւութիւն համարիմ բարձր կոչման նորին»:

Ոչ մի կանոնաւոր հաստատութիւն նախահաշուից աւելի ծախսուած գումարը պիտի չընդունէր: Իր թղթի մէջ Յուսիսկոպոսը գրում է. «Ի տումարի տեսանելի են կամ ապացուցական թերթք կամ ստորագրութիւնք ընդ ծախսիք»: Թերթում ենք մատեանը, ոչ ամենայն տեղ «տեսանելի են ապացուցական թերթք կամ ստորագրութիւնք ընդ ծախսիք»: Առանց ապացուցական թղթերի և ստորագրութիւնների ծախք է եղած մօտաւորապէս 1376 ռ. 69 կ.: Ի դէպ. տեղ-տեղ էլ ծախքն այսպէս է արձանագրուած. «Տուալիւսան (անուն չկայ) այսքան ուռափի» և այն:

Այդ մատենի ծախքերը կոնսիստորիան չի վաւերացրել մատենի մէջ և ոչ Սինօդ է զրկել ի վաւերացումն, թէս չի էլ բողոքել ապօրինութեան դէմ. և ինչպէս կարող էին բողոքել այնպիսի անդամ-

Ներ, որոնք սւրիշ հաշիւներումն էլ իրանք մաքուր չէին:

Սյա մատենանը Սինօդ զրկել խնդրեցի ևս Բեսարաբիայի կուն-
սիստորիային իմ 1908, Մարտ 26-ի յայտարարութեամբ. այժմ Սի-
նօդումն է, խնդրեմ սուուղել ասածներս:

Արդ՝ այս հանգամանքները զիտենալով միթէ իրաւունք չունէի
և կասկածել Յուսիկ սրբազնի անշահասիրութեան վրայ և տես-
րակիս մէջը խնդրել որ նա Կոնսիստորիայի շինութեան հաշինե-
րը ներկայացնէ Սինօդին:

5. Տետրակիս Ժ.Ա. յօդուածում լոելով կասկած են յայտնալ, որ
Յուսիկ սրբազնը 1400 ռուբլով սեփական կողուաստը կամեցել է
Պատաժել էջմիածնի վզին: Դէպքը տեղի է ունեցել 1896 թ. Յու-
փաթաթել էջմիածնի վզին: Դէպքը տեղի է ունեցել 1896 թ. Պորձը Սինօդումը
սիկ սրբազնը Սինօդի անդամ է եղել 1898 թ. Պորձը Սինօդումը
լոել է: Եթբ նա 1903 թ. Սինօդի անդամութիւնից հեռացաւ, այն
ժամանակ միայն Սինօդը 1904 թ. Ապրիլի 30, թ. 401 հրամանով
պատուիրեց կոնսիստորիային գեկուցանել թէ ինչ եղաւ 1400 ռուբ-
լու գործը:

Կոնսիստորիան 1904 թ. Մայիսի 12, թ. 814 գրությամբ՝ այ-
ցնում է Քիշնեի Փոխադարձ Վարկի Ընկերութեան թէ խարկանօք
կորպուած 1400 ռուբլու փոխարէն ընկերութիւնն ում է վերադար-
կութեած այդ գումարը։ Փոխադարձ Վարկի Ընկերութիւնն իր թ. 264
հաղորդագրութեամբ պատասխանում է, որ 1400 ռուբլին յանձնուել
է Յուսիկ վարդապետ Մարգարեանին։

Արդ՝ եթէ այդ գումարը էջմիածնին էր կամ Կոնսիստորիայի նը, ինչու դրամատանը սրանց անունով չէր դրուած. եթէ էջմիածնը, ինչու Սինօդն այդ պահանջներն է անում: Բացի այդ, եւ նինը չէր, ինչու Սինօդն այդ պահանջներն է անում: Բացի այդ, եւ գրաւոր վկայութիւն ունիմ, որ այժմ ներկայացնել չեմ ուզում, որ բանկումը դրուած փողը Յուսիկ եափսկոպոսի սեփականութիւնն էր բանկումը դրուած փողը Յուսիկ եափսկոպոսի սեփականակ հեր

Յուսիկ սրբազնը իմ այս տարակուսածքսով գուշակ քելու, միանդամայն հաստատում է իր ողորմելի բացարութեամբը որ 1400 ռուբլուն է վերաբերում:

6. Թէոդոսիայի եկեղեցուն հասանելի 1400 ռուբլիս, որ զամանակագիր է մտել Յուսիկ սրբազնի ժամանակ և այնտեղից չի պահպանված է մասնաւոր անդամ անդամ և անցեալ տարրուայ լիազուր եկել, յայտնի է Սինօդիդ անդամ և անցեալ տարրուայ լիազուր քոր քննիչ Տ. Յուսիկ վարդապետին, որին ի պաշտօնէ դիմած եմ ես պահպանված է մասնաւոր անդամ անդամ և անցեալ տարրուայ լիազուր քոր քննիչ Տ. Յուսիկ վարդապետին, որին ի պաշտօնէ դիմած եմ ես

7. 1895 թուի Քիշների կալուածոց զանազան մատենում մօտաւորապէս 1876 ռ. 69 կոպէկի ծախս կայ, որ ոչ մատենում ուստաւորապէս 1896-ի մատենում նման ուսորագրութիւն ունի և ոչ փաստաթուղթ. 1897-ի մատենում դարձեալ անվաեր ծախս կայ մօտ 1200 ռուբլի. 1897-ի մատենում դարձեալ 1624 ռուբլու չափ նման ծախսք: Ծախսերի տակ տեղ-տեղ ինքը Յու-

սիկ սրբազնուն է ստորագրել ստացողի փոխարէն թէ «ստացայ»:
Թողէ բարեհաճի Սինօդու աչքի անցնել մատեանները:
8. 1895 Թունիւս 2.

3. 1895 թուականին Յուսիկ սրբազնը որպէս կառավարի թեմի՝ դիմում է Սինօդին խնդրելով առաջնորդական դիւանի ծախուց համար յատկացնել տարեկան 400 ռուբլիս: Սինօդից թոյլտութիւն ստանալով՝ նա առաջնորդում է Կոնսիստորիային այդ գումարն աւելացնել իր ռոճկի վրայ, իսկ առաջնորդական դիւանի ծախսքերն ըստ հնոյն բեռնում է Կոնսիստորիայի վրայ, Շնորհ արէր նաև կետը մատեաննեռու:

9. Սինօդիդ քաջ յայտնի է, որ այս տարի ես իբրև անդամ կոնսիստորիայի նոյն կոնսիստորիայի միջոցով ի պաշտօնէ զեկուցել եմ Սինօդիդ թէ 1894—98 թուականներին, Յուսիկ և վիսկովոսի առաջնորդութեան օրով օտարային և վիճակային արդեանց պակաս կայ մօտ 7500 ռուբլի, որը անտարակոյս պիտի ծանրանայ կոնսիստորիայի նախագահի, առենագալրի և անդամոց վրայ։ Իմ ցուցումներում՝ ինչպէս յայտնի է Սինօդիդ, քաղուած են պաշտօնական մատեաններից, առաքուած է կոնսիստորիայից, տարակոյս չեն վերցնում և ոչ եւ քննութեան են կարօտ։

10. Գալով Յուսիկ սրբազնի ճանապարհածախուց ինդրին,
ալիսի ասեմ որ 1895, 1897 թթ. Յուսիկ վարդապետը գնում է
Հիննեց Սիմֆերոպոլ և ճանապարհածախոք է վերցնում 250 սուրբի
(գնալն արժէ մօտաւորապէս 15 ռուբլի): Նոյն թուին Յուսիկ վար-
դապետը Աքբերման է գնում՝ գալիս, ճանապարհածախոք է վերցնում
75 ռ. (առօք-փառօք գնալ-գալն արժէ 24 ռուբլի): Նոյն թուին
«վասն գնալոյ նախանդամոյ սորին Տ. Յուսիկ վարդապետի ի նախի-
ջեան 250 ռուբլի: (Գնալ-գալն արժէ առատորէն 50 ռուբլի): 1895
թ. Յուսիկ վարդապետին տրուել է «վասն ուղեկորուելոյ ի նախիջե-
ան առ ի արկանելոյ առ ոսս Նորին Վեհափառութեան դհաւաստիս
համայն հոգեւորականաց» 250 ռուբլի: Եւ այլն: Փաստերը քաղուած
են եկմախց մատեաններից:

Յուսիկ սրբազնը իր ճանապարհածախքերն արդարացնելու համար նոյն տղեղ միջոցին է դիմում թէ՝ միթէ չկան ուրիշներն էք որ ինձնից աւելի են ստացել:

ի սեղանի առաջին էլեմենտը կազմության համար առաջարկված է պահպանային գործառությունների համար առաջարկված է պահպանային գործառությունների համար

բութեան միա մասուց կրիչը մյասում է առաջ:

լութեան մէջ ասելով, «Ճանաւուի կամ անձնաւուի

յանցեալ ամի ի բարձր է պարագագութեալ ըստ անձնաւու-

յացած ամի ի գնալն ընդ առենապահողն (?!?)

Յդիսէյղաճի որպան է սահմանական լուսականութեան մասն հառա

Եթե այս պատճենը կազմութիւն է առաջանալ, ապա այն պահանջված է առաջարկ կատարել առաջարկութիւնը:

Դաստիարակության պահպանի լցուցանելու համար լաւագույն ժամանակը է 1924

Առաջին սրբազն Ատենիդի հետեւաւութեան մասին

սաջնորդութեան օրով զրկում է եփրեմ վարդապետին և ատենա-
դպրին Ախմֆերոպոլ վերոյիշեալ հողը կապարով տալու. տալիս են 8
տարիով, ապրելան 7000 ռուբլի կապարապարձով։ Յուսիկ սրբա-
գանը երեկոյի այդ յաջորդութեամբը ոգերուած գովասանութեան
թղթեր է գրում նրանց իր և Կոնսիստորիայի կողմից և պատուիրում։
Է նրանց այդ ծառայութիւնը մտցնել «ցուցակ ծառայութեանց» մէջ։
Ճանապարհածախք է տալիս նրանց 675 ռուբլի, թերթի մէջ յայտա-
բարութիւն տպելու անունով էլ 120 ռուբլի, ուրեմն 795 ռուբլի։

Ես տան օրով առաջ ուղարկուել եմ նախ Թէոդոսիա պաշտօնական գործով. ապա երբ ատենապիլքը հասել է Սիմֆերոպոլ, վե-

Կալուածքն էլ յաջողեցաւ տալ 6 տարրով տարրեզան ՀՅՈ Առէկ-
լիով։ Սակայն այս ժառայութիւնները ոչ միայն հոգեոր իշխանու-
թիւնը չտեսաւ, այլ քիչ էր մնացել որ ասէկօսէնների հիմունքով դեռ-
դատի էլ տային ինձ։

Արդ՝ իրաւունք չունիմ ասելու թէ Յուսիկ սրբազնը բաղդա-
ւոր աստղի տակ է ծնուած։ Ո՞վ զիտէ թերեւս վաղը, միւս օրը նոյն
աստղի մի ժպիտով նոյն սրբազնը Սինօդիդ դատաւորական աթոռի
վրայ նստի և գալրձեալ ծածկուի ճշմարտութիւնը ու թերեւս դատա-
պարտուի էլի նուասսու, որ ի սէր հջմիածնի տառապում եմ և բաղ-
դաւոր հզօրների զայրոյթը շարժում դէմս շարունակ։

Այս հանդամանքներն ի նկատի ունենալով՝ խնդրում եմ Մինչուր պիտ այս բացարարութեանս վաւերական պատճէնը, եթէ հնար է ուռական թարգմանութեամբ՝ օրէնքի յայտնի յօդուածի հիման վրա ինձ յանձնելու շնորհն անէք:

Ծնորհ սննիմ սրա հետ մէկ տեղ վերադարձութ օնութել ու գույնութ պահանջութիւնը: 1908 ամի 6 Յունիսի, ի Ս. Եղմիածնի կողմէ:

*) Խակապէս 300 սուրլի է և ոչ 376 ս. թէ ինչպէս մեր վերապատճեն լուց յետով 76 սուրլին աւելացաւ, ալդ ինձ համար գեռ պարզ չէ։ Բաց արո՛ւթիւնը ներաէս արքեպիսկոպոսը կարող է սալ։ Բ. Վ.

Այդ յայտարարութիւնից յետոյ Սինօդն իր նախկին թմրութեան մէջն ընկաւ. իմ պահանջած պատճէնն ինձ չտուին ի հարկէ. ընդհիշէս յետոյ երևաց, անգործութեան նշան չէր. գործողութիւնը բեմից տեղափոխել էին կովկիսների ետեք: Կատարւում էր մի նոր, դռնփակ անարդարութիւն, որը սակայն ես տեսնում էի դռան ձեղքից: Իմ գուշակութիւնս էր կատարւում:

Յուսիկ եպիսկոպոսը իր գեղծումները ծածկել տալու յաջողույթառոյ, Սինօդի անդամ դարձաւ և իր հաշիներն առօք-փառօք Սինօդի Դիւնատան մթին դարակներին յանձնել տուաւ:

Այժմ էլ ուրիշ փրկութիւն չկար Յուսիկ սրբազնի համար, բայց եթէ նորից Սինօդի անդամ դառնալ, այն էլ ոչ միայնակ, այլ համախոհներով:

Իոպէն շատ յաջող էր. կաթողիկոսը մեռել էր, Սուրբէնեան Գէորգ արքեպիսկոպոսը տեղակալ էր. նրա առջե իր ամբողջ հմայքով ու յոյսերով կանգնած էր կաթոլիկոսական ընտրութիւնը: Նա բարեկամ ձայների էր կարօտ, իսկ Յուսիկ եպիսկոպոսը՝ պաշտպա-

նութեան մինչդեռ ես սպասում էի թէ Սինօդը Յուսիկ սրբազնին դատի, կատարւում է գուշակութիւնս աւելիով. Յուսիկ եպիսկոպոսը իր փառաւոր աստղի մի նոր փայլուն ժամանով վարձատըր-Սմատունի Սահակ, Տ.-Մովսիսեան Մեսրոպ, Մատթէոսեան Մատթէոս վարդապետների հետ ըստ առաջարկութեան տեղակալ Առ-

Սուրբէնեանը բազմաթիւ գեղծումների մէջ մեղադրուող, դեռ տեղակալութեան անփառունակ օրերը. իր բժաւոր իշխանութեան ձատըրով անարժանութիւնը, վարդութիւնը, իշխանութիւնը, խտացներով խաւարը:

Մոռացւում է թէ դատի տակ գտնուող մարդուն մինչև դատի վախճանը կարելի չէ պաշտօնի հրաւիրել, այն էլ բարձր պաշտօնի. մոռացւում է թէ շատ վարդապետների վերաբերութեամբ ոչ միայն օրէնքը պահուում է, այսինքն պաշտօն չեն տալիս, այլ նոյնիակ ծայրայեղ զրկանք են հասցնում: Զորօրինակ՝ բացէք 1908 թ. Մայիս-Յուսիկ անարժանութիւնը, թանձրացնելով էջմիածնի անարդարութիւնը, ի 10 Մարտի Սինօդն հրամայեաց՝ առեալ ի նկատ՝ զի

գլխորով վարդապետն զյանձեալն ի դատ մարմնաւոր իշխանութեան տնյարմար է կարգել ի պաշտօն վանահօր Հառիճոյ Վանից մինչ անդամականաց նորա ի մարմնաւոր դատարանի, ուստի փոխել զօրագրական վճիռ Սինօդիս յշ1 Դեկտ. անցեալ ամի, թողով զինուարով վարդապետն ի վանս Ս. էջմիածնի առ այժմ, պատուիրելով գանձապահի Սինօդիս շարունակել գտուչութիւն միապանական սննդադրամոց նորա, առանց ոռնկի, ի միոյն Յունուարի տարւոյս ցառանձին տնօրինութիւն: Հ. 218:

Տեսնում էք, այստեղ փոքրիկ, որքան մեզ յայտնի է յոյժ տարակուսական գեղծման պատճառով դատի տակ ընկած մի ծերունի վարդապետ ոչ միայն անյարմար է համարւում վանահայրութեան վարդապետ ոչ միայն անյարմար է համարւում վանական ոռնկից: Բայց ի հարպաշտօնի, այլ նոյնիսկ զրկուում է իր վանական ոռնկից: Բայց ի հարպաշտօնի, օրէնքն ու արդարութիւնը Յուսիկ եպիսկոպոսի և նման զօրեղների համար չէ, այլ միայն թոյլերի...

Եւ այսպէս իմ մեղադրեալ Յուսիկ եպիսկոպոսը Սինօդ մտնելով դառնուում էր իր գործերի և իմ դատաւորը:

Բաղդաւոր աստղի տակ ծնուած Յուսիկ սրբազնին օր աւուրնպաստում էին հանգամանքները. իր երկրորդ ամօթարեր շրջանի անդամութեան առաջին օրերում Տիվիսի Ս. Աստուածածնի դպրոցի հոգաբարձութիւնը դատ է բաց անում Սինօդում Սուրբէնեան արքեպիսկոպոսի դէմ. մեղադրելով նրան յօդուտ դպրոցի կտակուած 16 պատուակուական մէջ: Հարկ էր երախտահատոյց լինել հազար ուռելու կորստեան մէջ: Հարկ էր երախտահատոյց լինել Սուրբէնեան սրբազնին և Յուսիկ եպիսկոպոսն իր ընկեր անդամներով վճռուում և հրամարակուում են «Արարատի» 1909 թ. Յունուանի տետրի մէջ «Քաղուածք յօրագրութեանց Սինօդի» վերնագրի տակ հետեւեալը: «Ի նմին աւուր Սինօդ լուեալ զդործ կտակի Սովիայի կիրեակուայի հրամայեաց. Ա. վասն կորստեան 16,000 ուռելեաց անպարտ համարել զատեան Կոնսիստորիայի և զատենապետ նորին, որ էր ժամանակին Տ. Գէորգ արքեպիսկոպոսն...»:

Այս աղամանդ վճռից յետոյ Սուրբէնեան սրբազնը պատրաստ էր ամենայն զիջողութիւն և պաշտպանութիւն Յուսիկ եպիսկոպոսին:

Իոպէն յաջող էր. պէտք էր Յուսիկ եպիսկոպոսի դատը վերջացնել նախքան նորահաստատ կաթողիկոսի ժամանումը, որի հըուածակեալ արդարաւիրութեան մասին լուրեր էին հասնում և սարսափ պղուում էջմիածնի գոլերին:

Այդ օրերում այսինքն 1909 թ. Յունուար ամսում ես գտըն-առ էի Բաղւում, ուր գնացի մասնաւոր գործով և տկարացայ: (Տես այդ պատմութիւնը երկրորդ զրոյլյուում):

Մեր լուակեաց մրափող Սինօդը յանկարծ եռանդի եկաւ և Յու-

սիկ եպիսկոպոսի դատը գոշակի տակից հանեց:

Փետրուար ամսում Սինօդն իր կողմից չորս հոգու մի. Յանձնաժողով է կազմում Մելքոն, Յուսիկ, Մատթեոս, Բաբդէն վարդապետներից, որոնց յանձնում է քննել բոլոր իմ յարուցած գործերը Յուսիկ եպիսկոպոսի դէմ:

Սինօդը հրաման հրամանի ետևից զրկում է ինձ, Բագրի գործակալ Տ. Զաւէն վարդապետին ու անընդհատ կանչով կանչում է ինձ էջմիածին:

Սինօդի թ. 22, 151, 153 գրութիւններից ես պարզապէս նկատեցի, որ մի տգեղ արշաւանք է սկսուել իմ դէմ:

Այդ թուերին պատասխանեցի 1909 թ. փետրուարի 6 թուականիր յայտարարութեամբս, որից առաջ եմ բերում վերջին մասը. «Իմ այս յայտարարութիւնից ինքնըստինքեան երևում է, որ Սինօդը ոչ մի նշան չի ցոյց տալիս թէ կարող է անաշառ լինել դէպի նուաստըս և այդ այն ժամանակից, երբ Յուսիկ սրբազնը Սինօդի անդամ դարձաւ, զինքն յարգող ընկերներով»:

«Շւտտի խնդրում եմ Սինօդիդ. 1. Իմ ներկայացրած բոլոր յայտարարութեանց քննութիւնը, որ վերաբերելի է Յուսիկ սրբազնի. և այլոց ձեռքով կատարուած զեղծումներին իմ բացակայութեան ժամանակը չկատարել և բացակայ վճիռներ չանել: Երկու տարի է որ ես զեղծումների մասին զեկուցումներ եմ տուել Սինօդին, բազմիցս կրկնել եմ գրաւոր և բանաւոր, որ որոշումներ լինին, պատճէններ եմ խնդրել և այլն և երկու տարի իմ ձայնս Սինօդի համար պղնձի դողանչիւն մնաց: Այժմ էլ ստիպուած եմ ես խնդրել, որ մի. կարճ ժամանակով այդ խնդիրների լուծումն յետաձգուի, մինչև ես վերադառնալ կարողանամ: Մանաւանդ թէ բարւոք կը լինէր Վեհափառ Հայրապետի գալստեանն սպասել: 2. Խնդրում եմ Սինօդից կարգադրութիւն անել փութով ինձ հասցնելու հասպեսէլի 183 ռուբլի 5 կրպէկը և Յունուար ամսի. ուսմիկը, որպէսզի հնարքաւորութիւնուննամ այստեղ բժշկուել և վերադառնալ: 3. Խնդրում եմ Սինօդից իր հրամանի ուշ կատարումն վերադարձիս համար անհնազանդութիւն չհամարել, սրովինեաւ տկար եմ երբ փոքր իշատէ կը կազդուրուի այստեղ բժիշկների օգնութեամբ և օրենքը կը տաքանան այդտեղ ու դրամը կը ստանամ, իսկոյն կը վերադառնամ: 4. Խնդրում եմ Սինօդից ինձ համար մի անցագիր դրկելու:

Ի հարկէ ոչ ինձ հասանելի փողն ստացայ, ոչ անցագիր: Այլ մէկ-մէկու ետևից նոր հրամաններ, որով պահանջում էին Բագրուի գործակալից փութացնել ինձ էջմիածին:

Ի պատասխանի այդ հրամանների ես գրում եմ և գործակալին:

հետևեալ երկու թուղթը՝ Փետրուարի 27-ին և Մարտի կէսերին.

1. «Բարձրապատի Տ. Զաւէն վարդանելի գործակալին Բագու քաղաքի: Զերդ Բարձրապատութեանն ուղղած սինօդական հրամանը կարդացի: Սինօդը Զեր միջոցով առաջարկում է ինձ՝ Մարտի 4-ին լինել էջմիածնում Յուսիկ եպիսկոպոսի դատական խնդրին ներկայ լինելու:

Ես Սինօդին յայտարարել եմ փետրուարի 6 թուակիր զեկուցումով թէ հիւանդ եմ. մինչև չբժշկուեմ, վերադառնալ չեմ կարող: Սինօդը փոխանակ իմ անձի մասին նախ և առաջ մտածելու, որ նախ բժշկուեմ և ապա գնամ, ինձ փութով կանչում է էջմիածին: Դատի համար ես իմ ասելիքն ու խնդրելիքն ասել եմ նոյն թղթի մէջ: Շտապելու հարկ չկայ այժմ, երկու տարի սպասելուց յետոյ. իսկ հիւանդութիւնն այնպիսի մի յարգելի պատճառ է, որի համար ամենայն դատ կարելի է յետաձեկ: Զերդ Բարձրապատութեան ներկայացնելով սրա հետ բժշկի վկայականը իմ հիւանդութեան համար, խնդրում եմ ներկայացնել Սինօդին և Զեր կողմից էլ յիշեցնէք որ ինձ դրամ ուղարկեն, դրամ: Հնորհ չէ խնդրածս, այլ իմ ուոճիկս»:

2. «Սինօդի հրամանը Զեր անունով կարդացի: Սինօդի համար բաւական չեն եղել իմ փետր. 6 և փետր. 27 թուակիր պատասխանները և նա ինձ նոր հրաման է տալիս անպատճառ մարտի 23-ին լինել էջմիածնում:

Այս հրամանի պատասխանը նախորդ պատասխաններիս մէջը կը գտնի Սինօդը. կրկնելն աւելորդ եմ համարում, որովհետև Սինօդն ինձ լսելու ոչ մի տրամադրութիւն չունի: Աւելացրէք խնդրեմ: Զեր զեկուցման մէջ: որ Դուք այս անգամ գտաք ինձ անկողինում պատկած, բժշկով ու զեղերով շրջապատուած: Իմ գնալուն ժամանակը՝ Սինօդը կարող է որոշել, ոչ են, այլ բժիշկներն ու առողջութիւնն: Խակ' եթէ Սինօդն ուղում է արագացնել վերադարձ նբաւատելով առողջութեանս; Թողի իմ ուոճիկներս դրկէ իր՝ պարտքը կատարելով: Խաձ՝ էջմիածին կամնելու արտակարգ հրամանները, յայտնի դատի համար սկսուած փութեանութիւնը, ինձ հասնող մասնաւոր տեղեկութիւնները և այլն ինձ համար պարզում են, որ ս. Անետապինի Բարձրապատին Առեանը համութիւն ունի ինձ պատժելու, պատրուակներ է որոնում:

Հաճեցէք իմաց տալ Սինօդին, որ պատժելու մէջ լիազօր իրաւատէք է. բայց Յուսիկ եպիսկոպոսի դատը առանց իմ մասնակցութեան չի կարող լինել: Սինօդում արագադրութիւն կայ կարծելու, որ ես առանց փաստերի զրպարտել եմ այդպիսի մի ականաւոր բարձրագու-

տինան արքեալիսկոպոսի: Թող համոզուած լինեն, որ եթէ ես մի վայրկեան նկատեմ, որ զրպարտել եմ, ես աւելի սաստիկ կերպով ինձ կը պատժէմ, քան Սինօդը կարող է ինձ պատժել:

Իսկ իշխանութեան անարդար պատիժը ինձ երբէք ոչ վախեցնել կարող է, ոչ էլ արածաւորել:

Խնդրում եմ այս մասին զրպարութիւնը վերջանայ. ես հիւանդեմ, հէնց որ առողջանամ և էջմիածինն ինձ փող հասցնի, իսկոյն կը վերադառնամ»:

Այս թղթերից յետոյ էլ ի հարկէ էջմիածնից ոչ ուժիկ ստացայ, ոչ ճանապարհի ծախք: Սրանց փոխարէն ստացայ էջմիածնի բարեկամներից երկու նամակ. առաջին նամակով հաղորդում էին թէ: Իմ թշնամի դատաւորներիս ուրախութեանը չափ չկայ. նրանք գտնել են, որ ես զրպարտել եմ Յուսիկ եւփսկոպոսին, մինչև իսկ այդ բանում համոզել են և բարեկամներիս, որոնք վշտացած են ինձանից: Սինօդը խնդիր է յարուցել իր նիստերից մէկում Բագուի քաղաքապետին—գրածութանութեանութեանութեան—գրել և էտապով բերել տալ ինձ էջմիածին ու վեղարից զրկել վասն զրպարտութեան:

Ով որ երբեմցէ հոգու խորութեամբ համոզուած է եղել թէ ինքը որեէ խնդրում արդար է, իր փաստերն անժխտելի և այդ պատճառով է դատապարտում պատժի անիրաւ ստախօսների կողմից, նա միայն կարող է զգալ ու ըմբռնել թէ որպիսի հոգեկան տանջանք կրեցի ես այս նամակի ընթերցման ժամանակ և յետոյ: Ես պատրաստ էի էջմիածնի քանց ձեւթը սև անարդարութեան երեսից կասպիականի մէջը թաղել ինձ, որի ափերին շղչում էի մոլար քայլերով, որի ալիքների հետ խօսում ու խորհուրդ էի հարցնում, որի խորքերից փչող պաղ քամիներուն այրուող գլուխս էի դէմ տուել:

Հովն ու ծովն ինձ օգնութեան եկան կարծես. ալիքը բաղարեց, լուսնակն ելաւ մութ ամպի տակից ու արծաթ փայլով փողուցաւ ուժաթափ ծովի երեսին: Կարծես մէկը շնչաց իմ հոգուս ականջին. «Տես, լուսնակն ելաւ մութ ամպի տակից. այսպէս էլ ճշմարտութիւնը որպէս բոլորած լուսին կ'ելնի մի օր ամպի տակից, կը փարասովի կուրութեան մէզն ու մշուշը և անիրաւութեան ու անարդարութեան ամպերը լողալով անդունդները կ'իջնեն. մի վհատուիր»:

Մայր Բնութեան այս անբարբար լեզուն, այս անուշիկ մեղեղին սփոփանքն եղաւ իմ վհատ հոգուն ու ծովի ափին աչքս արցունքով ծովացաւ...»:

Ուշ գիշերուան պահուն ես ներքին ալէկոծութիւնից ուժաթափ, բայց թեթևացած վերադարձայ բնակարանս ու քնեցի իսպաղ, անդորր քնով:

Այդ օրերում էր դարձեալ, որ «Տիֆլսսկի Լիստովկ» թերթում կարդացի «Արքամանդրիտ» ամորագրութեամբ մի շանթարձակ ապանական յօդուած, որով Արքամանդրիտը—վարդապետը (անշուշտ դատաւորներից մինը) իմ պատժապարտութեանս հեռանկարն էր գնում աչքիս առջև «վասն զրպարտութեան»:

Հարկաւ ստիպուած եղայ նոյն թերթում էջմիածնի այդ կայծակը շանթարձել իմ պատասխանով, որ «Իմ դատաւորներին» վերնադիրն ուներ:

Միքանի օր յետոյ ես ստացայ մի ուրիշ բարեկամական նամակ. հաղորդում էին ինձ թէ Սինօդի Յանձնաժողովը հակառակ իր բոլոր ճիգերի, այնուամենայնիւ անկարող եղաւ ծածկել ճշմարտութիւնը. Յուսիկ եսիսկոպոսը բունուեցաւ 2,600 բուրլու գողութեան մէջ և ամօթապարտ արաւ իր բարեկամ դատաւորներին:

Նամակով հաղորդում էին նաև թէ իմ ճշմարտախօսութեան վրայ մի վայրկեան տարակուսած բարեկամներս վերատին ուրախացել էին և ցաւում իրանց սխալանքի վրայ, իսկ Սինօդականները, որոնք այնպիսի փութկոտութեամբ ու շունորտանքով իմ անկումն ու կորուսն էին ծրագրուամ, ամօթապարտ լուել էին:

Անդրի ամսի սկզբներին ես Բագուից վերադարձայ էջմիածնին:

Մտայ Սինօդ և Տ. Նախագահից թոյլտութիւն ինդրելով արտասանեցի, իմ առաջին ճառը գործի լուսաբանութեան և իմ ինքնապաշտպանութեան շուրջը. ապա խնդրեցի յանուն օրինաց՝ թոյլ տալ ինձ Սինօդի Դիւանատանը կարդալ ամբողջ գործը: Թոյլտութիւնն ստացայ, բայց երբ հետեւ օրը դիմեցի Դիւանատուն, ծառայողները յայտնեցին ինձ թէ անդամներից մինը կարգադրութիւնից յետոյ պատուիրել է: յանուն Ատեանի գործ չտալ ինձ կարդալու:

Մտիպուած եղայ Փետրուար 11 թուակրով գրաւոր դիմումն անել Սինօդի պ. Դատախազին և յանուն օրինաց խնդրել որ բառանայ արգելքներն ու կարգադրէ, որ գործն ինձ յանձնեն կարդալու և ասելիքս ասելու:

Կարգադրութիւնն եղաւ: Ես ակսայ ծանօթանալ գործին: Առաջին աչքի ընկնող բանը քննիչ յանձնաժողովի գեկուցումն էր յանուն Սինօդական ատեանի, որ կազմուած էր Մատթէոս վարդապետի ձեռքով: Սեազրութեան իւրաքանչիւր յօդուածի տակ իրը եղակացութիւն դրուած էր մի զօրեկ մեղադրանք ինձ վրայ, այնպէս որ գեղակուցումը իսկապէս մի մեղադրանք ակտ է եղել իմ գէմ: որից ըստ բարեկոփի գեկուցանողի երեացելէ թէ՝ Բենիկ վարդապետը զրպարտական սփոփանքն եւ անարդարանս ու քնեցի իսպաղ, անդորր քնով:

պիտի կոպուսի ծառայութեանց առաջ, ևասն. իսահան.

Սակայն Քննիչ Յանձնաժողովից պետք է այլու սայլու և այլու սայլու արտօվ կարմիր մատիտով ջնջել այդ մարգարիտ մեղադրանք-ները, երբ որ ճշմարտութիւնը պատահանը պատուելով դուրս է գալիս: Ահա թէ ինչպէս. 1897 թ. կալուածոց մատեան մտած չի երևում Քիշնեի քաղաքացին. վարչութեան տուած 2600 ըուբին, զօրանոցների վարձը: Իր նախորդ բացարութեան մէջ անմեղ հրեշտակի թեւքրով դէպի վեր սլացող Յուսիկ սրբազանը նեղի է ընկնում և փորձում է էլի ջանքեր. անել փրկուելու համար: Բայց ինչ է անում. գողութիւնից աւելի ծանր, աւելի դատապարտելի մի դործ է կատարում: Նա Կոնսիստորիայի կազմի՝ անդամների և ատենադպրի վրայ ստուեր է ձգում պաշտօնական թղթով: յայտնելով Սինօդին թէ՝ այդ գումարը իր բացակայութեան ժամանակ ստացած պիտի լինի մէկն ու մէկը Կոնսիստորիայի կազմից և չէ յանձնել իրան, կամ մուծել մատեան:

Քիչնեի քաղաքային վարչութեանը հարց է տրւում թէ ով է ստացել 2600 լուբլին. պատասխան է գալիս «այդ գումարն ստացել է Յուսիկ Եպիփանովսը իր սեփական ստոռագործեամբ».

Ամենայն լինչ կատարեալ է՝ և՝ գողութիւն, և՝ զբարարութիւն, և՝ ստախօսութիւն:

Եւ Սինօդը վճռում է... «Եւ չորրորդ՝ զմեղադրանս Յ-րդ. կէտի գեկուցման ճանաչելով ապացուցեալ՝ զթուսիկ արքեպիսկոպոսն վասն գաղման 2600 րուրի կալուածական դրամոց Մայր Աթոռոյ ի 1897 ամի ի լինել կառավարիչ Աթոռապատկան կալուածոց, որ ի Քիշնե, յանձնել ի դատ մարմնաւոր իշխանութեան ըստ 3 մ. 354 յոդ. պատժական օրինաց ի ձեռն պրօկուրօրի շրջանական դատարանին Քիշնեի, առաջարկելով նմա հրաժարիլ կամովին. ի մասնակցութենէ ի նիստս Սինօդի մինչ ցվախճան գործոյս ի մարմնաւոր դատարանի»:

Ա լ ի ն ո ւ գ ա մ ս ը շ ա ս ա լ թ ե ա ն ձ ե ռ պ ք չ մ ա տ ն ե լ մ ե ղ ա դ ր ե ա խ ն ։
Ս կ ն ո ւ գ ր ո ր տ ո ւ լ է պ ա հ ա ն ջ ե լ թ ո ւ ս կ ի ե պ ի ս կ ո ւ ս ի ց 2600 ո ւ ր ա-
լ ի ն տ ո ւ կ ո ւ ն ե ա ռ ։

Մեղադրեալն իսկոյն Սինօդի գանձարանն է մտցնում: 2600-

յուրիին, մէկ ու կէս ամիս ժամանակ խնդրելով մնացեալ 1400 ր. համար:

Գործ. Դատ. մ. Ախողի 10 Ապր. 1909 № 231:

Ի մ կարծիքով Սինօդը պէտք է հետեղական լինէր և մեղապարտին յանձնէր քաղաքական իշխանութեան. թող նահանգական դատարանի Դատախազը ցոյց տար այս օրէնքը, որի չնորհիւ մեղապարտը կարող էր ազատուել պատժից:

Ամբողջ գործի ընթերցումից պատոյ ես, մտնում եմ Մինօդի Աստեան, արտասանում իմ երկրորդ ճառը և գրաւոր ներկայացնում եմ Հետեւեան նոր լայտարարութիւնը.

«Ա. Էջմիածնի Սինոդին, Մայր Աթոռուի միաբան Թմնիկ վարդապետականից լայտարարութիւն».

Այս տարրուայ Փետր. 6, 27 և Մարտի վեմ յիշուա ինչ փուա-
ռայս տարրուայ Փետր. 6, 27 և Մարտի վեմ յիշուա ինչ փուա-
ռայս տարրուայ Փետր. 6, 27 և Մարտի վեմ յիշուա ինչ փուա-
ռայս տարրուայ Փետր. 6, 27 և Մարտի վեմ յիշուա ինչ փուա-

Սակայն Սինօղիու հաճելի չէ եկել յարգել խստիրս և դուռ ը թիւ
Յանձնաժողովի ձեռքով քննել է և զեկուցել ու վճիռ հատել իմ բա-
ցակայութեամբ:

Ամեն ինչ վերջանալուց յետոյ վերադառնում եմ և զարդուագործը Սինօդական Յանձնաժողովին իր արձանագրութեան մէջ ագործը է թէ գործը քննել է և յօդուածներն ստուգել, ուսումնասիսում է թէ գործը քննել է և յօդուածներն ստուգել կամ կենդանը մատեաններով, պաշտօնական գրութիւններով կամ կենդանը մարդկանց վկայութեամբ ևայլն:

Հաստ իս՝ այդ քննութիւնը թեթևակի է, թերի և ոչ ասաշառել կոկ միքանի դիտողութիւններ շարերով այստեղ, ես կախսատեմ լուսաբանել խօսքերիս ճշմարտութիւնը։ Դիտողութիւններս շարում եմ այն կարգով, ինչ կարգով որ Յանձնաժողովի արձանագրութիւնն է տարրուած։

1. Յանձնաժողովն իր՝ արձանադրութեան մէջ ասուս է ի՞չ
«Անարդարութեան երեսից» գրքոյկի մէջ Բենիկ Վարդապետը 12-րդ
երեսից մինչև 21-րդ երեսը տասներկու հարցերով մեղադրում է
Յուսիկ արքեպիսկոպոսին էջմիածնի շահերին անհաւատարմութեան,
ու ներկա կերպութեան և տասնեակ հազարներ իւրացնելու մէջ»:

«Անարդարութեան երեսից» տօնորակութեան

տեղեկութիւնների հիման վրայ առաջարկել եմ Յուսիկ Խաչիսկոպոսին պարզաբանել, լուսաբանել, Սինօդի առաջ բացատրել թէ որքան ուղիղ են իմ տեղեկութիւնները, միշտ գործ դնելով «եթէ» խօսքը և մի տեղ նոյնիսկ յայտնելով թէ շատ ուրախ կը լինիմ, եթէ Յուսիկ սրբազնն արդարանալ:

2. Յանձնագողովը որոշել է անուշադրութեան մատնել Յուսիկ Եսլիսկոպոսի արած ծախիքերը իր եղբարց վրայ և նուէրները; Նրա ունեցած 9000 լ. պահեստի դրամի գործը, հայրենի տուն զրկած 8000 բուրլուց աւելին, որովհետև «Նրանց հաստատութեան» համար չի բերուած ոչ մի փաստ... Դրաէ գուրս լառած պատմուածների վրայ են հիմնուած... Բենիկ վարդապետը չի բերում ոչ մի վաւերական ապացոյց» և «մանաւանդ վերոյիշեալ» երեք կէտերում յիշուած ենթադրեալ գումարները կազմում են Յուսիկ արքեպիսկոպոսի անձնական հաշիւները և որեէ կերպ քննութեան նիւթ լինել չեն կարողք:

Այլոց անձնական հաշիւները խծբելու միտումն երբէք չունիմ և չեմ ունեցել, ինչպէս որ գրել եմ 1908 թ. Յունիս 6 լրացուցիչ բացառութեանս մէջը, որ քննութեան ժամանակ Յանձնաժողովի առջևն է եղել:

Ակնարկուած ծախքերը թէև անձնական բնաւորութիւն ունին,
բայց սերտ կապ՝ կալուածական դրամներով հետո:

Նախքան Բեսսարաբիա գնալը յայտնի աղքատ Յուսիկ Եպիսկոպոսը յանկարծ իր անձնականի վրայ ծախսում է միքանի պատիկ աւելի, քան իր ոռմիկն է։ Այս առատութեան աղքակրը պէտք էր դունել և տեսնել թէ կալուածական Եկամուտներ մէջը՝

Բացի այդ, երբ Յուսիկ սրբազնը փորձ էր արել ծառայի ձեռքով կեղծած չեքով 1400 ո. կործնատը դրամատնեց էջմիածնի վզին փաթաթել, այդ ժամանակ էջմիածնական դրամ չի եղել դրամատնը, այլ իր սեփական 3000 ռուբլին։ Պէտք էր վերականգնել ճշմարտութիւնը, լոյս սփուելով սրբազնի անձնական դրամների վրայ, որպէսզի նաև իր միտումն իսկական որակով երևային։

Եթէ Յանձնամողովը մի վայրկեան մոռանար, որ բողոքողը հա-
լածական Բենիկ վարդապետն է և մեղադրուողը Սինօդի աւագ և
ազդեցիկ Յուսիկ արքեպիսկոպոսը՝ «Էջմիածնի աւագագոյն անդամ-
ներից մինը» և կամ ճշմարտութիւնը հոտոտելու նուրբ հոտառութիւն
ունենար, չեր կարող իր ուշադրութեան սահմանից դուրս մղել այդ
անձնական համարուած ծախքերը, որպէս Սինօդի իրաւական և բա-
րոյական սահմանից դուրս բաներ:

ի զուր է Յանձնաժողովը ստուերարկում ինձ թէ այդ գու-

մարների համար ոչ մի փաստ և վկայութիւն քերած չեմ: Միթէ
եմ ներկայացնեածք քննեցիք դործը:

Բայց այժմ նախքան պ. Մհանջաստամբը Հայութի կողմէն գումարու առնելը, ես կը դնեմ այստեղ մի երկու կտոր նրա ինձ գումարի վեհականութիւնուն համար։

«Հայր Սուրբը, ընտանեկան դրութիւնս՝ նիւթականի անհնարին անձկութեամբ՝ ինձ իրաւունք է տալիս մի որոշ ժամանակ խուսա- փական գործէ գաստեր չեն, եթէ օրինակի հա- մար այսպիսի հայր առաջ բերենք.—Նա նշանակուել է վիճակի առ- ժամանակեայ կառավարիչ 1895 թուի Յունիսի մէկից. Մինօդը իր թութում ոռոճիկ չէր աւելացրել (պէտք էր հասկանալ՝ որ ոռոճիկը մնալու էր անփոփոխ 800 ո.): Սակայն ինքը պատուիրեց լուելեայն 2000 ո. տալ և հաղորդել այդ մասին Մինօդին: Այդպէս էլ եղաւ: Այնուհետեւ Մինօդից լուծումն խնդրեց և ստացաւ տարեկան՝ 400 ոռութի, որպէս դիւնական ծախք. Փողը անխափան ստացաւ, բայց դիւնականը՝ հեռագիրների, ըլանկների և այլն դարձեալ մնաց կոն- սիստորիայի վրայ. ուրեմն երեք տարուայ իր պաշտօնավարութեան միջոցին նա ստացել է ընդամենայն 7200 ոռութի. Խսկ յայտնի ծախք ունեցել է՝ Մարտիրոսի վրայ՝ իր ասելով 2500 ոռութի, կարինէտ ունեցել է՝ Մարտիրոսի վրայ՝ իր ասելով 2000 ոռութի. Եղիսային՝ 2 տարի շարունակ ուսուցչա- բաց անելու 2000 ոռութի. Եղիսային՝ 2 տարի շարունակ ուսուցչա- բաց անելու համար և ուսւ ընտանիքների մէջ ապրելու կան ցէնզ ստանալու համար և ուսւ ընտանիքների մէջ ապրելու վարձ առնուազն 1200 ոռութի. իր եղբայրներին Մարգարի գիւղ ու- վարձ առնուազն 8000 ոռութի. իր հետ տարաւ (ես գնեցի Արքունի բան- դարկել է՝ 8000 ոռութի. իր հետ տարաւ (ես գնեցի Արքունի բաժա- կից 3500 ո.) 5000 ո. փոխառութեան տումներ. աջ և ահեակ բաժա- կից 2000 ոռութի. ընդամենայն՝ 20,800' ոռութի... Դուք սկսեցէ բապէս 2000 ոռութի. ընդամենայն՝ 20,800' ոռութի... Դուք սկսեցէ գրել. նիւթեր չեն պակասիլ անզգամին իր գործովը դատապարտելու գրել. նիւթեր չեն պակասիլ անզգամին իր գործովը դատապարտելու և քողարկուած ճշմարտութիւնը երեան հանելու...»:

Յանձնաժողովը իր Ա. կէտում բացառումէ թէ Սինօդի թոյլ-
տւութեամբ է Յուսիկ արքեպիսկոպոսը աւելացրել 600 ռուբլին,
սահմանել իր եղբօր համար. թէ քահանաներին նրա թոյլտւութեամբ
է պենսիա կապել առանց գրագրութեան ևայլն. (Տես «Անարդարու-
թեան երեսից» գրքոյկա Յ. Գ.):

Իմ ասածս բառացի ճշմարտութիւն է և Յուսիկ սրբազնի խաղը անշուշտ Յանձնաժողովի աշխին կընկնէր ուրիշ պարագաներում։ Անա դօկումէնտները, «Հայտ հրամանի Նորին Կայսերական Մեծութեան ի Ալինոդիս լուան զերկուս յայտարարութիւնս կառավարչի թեմիդ ի 20 Յունիսի 1894 ամի և ի 21 Օգոստոսի տարւոյս թ. 30 և 263, յորոց առաջնորդն ինդրէ վասն յաւելլոյ գուոճիկս պաշտօնէից դիւնանատան գորին, իսկ երկրորդաւան՝ յաղաղս հաստատելլոյ զորոշական կարգ դիւնանական պաշտօնէից ուոճկովքն հանդերձ... Հրամայեցին, նախ՝ յաւելուլ ի վերայ տարեկան ուոճկաց ծառայողաց դիւնանատան Կոնֆիսատորիայիդ այլևս ուուրիս 600 ի Վիճակային դրամոց, թողլով զորոշումն ուոճկի իւրաքանչիւր ծառայողի տրամադրութեան կառավարչի թեմիդ... թ. 1840, 1896. 5 նոյեմբերին»:

Այս հրամանն ստանալուց յետոյ թեմի կառավարիչ Յուսիկ վարդապետը 1896 թ. Դեկտեմբերի 7. թ. 349 առաջարկութեամբ յանուն Կոնսիստորիայի այսպէս է կատարում Սինօդի հրամանը. «ի 20 Յունիի 1894 ամի և ի 21 Օգոստոսի տարւոյս խնդրեալ էի ի Սինօդէ զի՞յլտութիւն վասն յաւելլոյ ի թիւ ծառայողաց դիւնատան և մատենավար և քսահմանել վասն նորա ռոճիկ. Միտ եղեալ յայտարարութեանց իմոց պրազան Սինօդն ի 5 Նոյեմբերի տարւոյս համար 1839 հաճեալ է յարգել զինդիր իմ և յաւելեալ է ի շտատ ռոճկաց այլևս 600 ռուբլի թողլով տրամադրութեան իմում առնել գոր պատշաճ վարկանիցիմ»:

Եւ հայր կառավարիչը փոխանակ ծառայողների ոռջիկների վրայ աւելացնելու 600 ոռոբլին ըստ մտաց հրամանի Սինօդի, պատշաճ է վարկանում տալ սահմանեալն ի Սինօդէ 600 ոռոբլի ոռջիկ

աղ. Եղիայի Մովսիսեան Մարգարեանց : (եղբօրը):

Այս մեկնելու կարիք չեմ տեսնում:

Նյաս սպասութեա գումար է կապելը իմ ակնարկած միտումնեա իակ քահանաներին թոշակ կապելը իմ ակնարկած միտումնեա բով միանգամայն ճշմարիտ է. այլապէս եթէ այդ ապօրինոքիւնը չմնէր, թոշակը յետոյ չէր կարճուի և 1907 թ. Ախնօդը չէր մերժի Յետք, թոշակը յետոյ չէր կարճուի և 1907 թ. Ախնօդը չէր մերժի Բեսսարաբիայի առաջնորդի խնդիրը թէ որովհետև Կոստանդիայում անդամ չունինք. Թոյլ տուեք ոռնիկ տալ Օրհեյի քահանային, որին անդամ ենք Նշանակել:

Յանձնաժողովի Գ. կէտը 18050 ռուբլուն է վերաբերում։ Իմ
Ցունիս 6, 1908 թ. բացատրութեանս մէջն ասել եմ, որ Սինօդն
ինձ զրկած չէր 1898—9 թուերի մատեանները, որ ես վերականգ-
նէի ճշմարտութիւնը, ուստի և ես չեմ պնդել որ Կաստատապէս
10,000 ռուբլու կորուստ կայ, այլ ասել եմ թէ ես պակաս արձա-
նագրուած տեսայ, ուստի և ախնդրում եմ Սինօդիդ որ ինքը քննէ
1897, 8, 9, 900 թուերի կալուածական մատեանները և տեսնի
18050 ռուբլու գումարը մտած է մատեան լրիւ թէ ես սխալում եմ։

Յանձնաժողովն իմ կարծիքով չի ըմբռնել 18050 ռուբրու պայ-
մանագիրը, որի մէջ մտքեր չփոթեցնելու չափ նրբութիւն և վար-
պետութիւն կայ: Ես սպասում էի թէ Սինօդը այդ պայմանն ու-
սումնասիրելու համար կըյանձնէ քաղաքացիական իրաւունքների
մասնագիտ մի իրաւաբանի: Սպասում էի նոյնպէս, որ Սինօդը գաղտ-
նապէս հարց կը տայ Քիչնեի Քաղաքային վարչութեան թէ նա ո՞ր-
պիսի ընդհանուր գումար է բաց թողել զօրանոցի համար ընդհան-
ուր պայմանութեան իսպառ կը փարատուէր:

բապէս, որով տալիքը կատարվել է 18050
Ես խնդրում եմ Սինօղին այդ պայմանը լուսաբանելու և 18050
ուղարկին աւելիով կամ պակասով վերականգնելու համար հարցաքննել
թեսարարիայի կոնսիստորիայի նախկին ատենադպիր պ. Կարապետ
Օհանջանեանին:

Ծառայածաւը՝
Սա չեմ կարողանում ըմբռնել թէ ինչո՞ւ Սինօդը զօրանոցը ո-
կեղեցու վարձագինը զօրանոցի վարձագնի հետն է միացնում, քանի

որ եկեղեցու մասին ոչ մի խօսք չկայ պայմանագրի մէջ և ամենայն հաւանականութեամբ առանձին պայմանագրի կը լինէր դրա համար։ Այլապէս պայմանի մէջ կը յիշուէր և եկեղեցին, ուր յիշում են չէնքի մասերը։ Եթէ Ցանձնաժողովը Ցուսիկ սրբազնի բացատրութեամբ է ղեկավարուել, որի նպատակն է եղել ընդհանուր վարձագինը տեղը դնել, ընկել է միակողմանիութեան մէջ։

Դ. կէտը վերաբերում է «Մոսկուա» թէյարանի վերաշխնութեան, աչք ծակելու չափ թեթևակի է նայել Յանձնաժողովը այս խնդրին, այն էլ զօրեղ պաշտպանողական շեշտով առ Յուսիկ սրբազն և մեղադրական ակնարկով դէպի ինձ: Թէ հին, թէ նոր մակարդակների ուսումնասիրութիւնը ոչ մի հիմք չի տալիս Յանձնաժողովին արդարացնելու Յուսիկ սրբազնին, ընդհակառակին՝ հաստատում է իմ խօսքերի ճշմարտութիւնը: Հինը ակներե է կացուցանում թէ Յուսիկ եպիփառութից առաջ այդ չէնքը կար, ուրեմն նրա 1898 թ. Մայիս 26, թ. 57 յայտարարութեան մէջ յիշուած «նորաշէն խանութք և բնակարան» 17, 135 ռուբլի 73 կոպ.» հնարովի է: Նոր յատակագիծն էլ ցոյց է տալիս թէ որչափ է նորոգութիւնը, իւրաքանչիւրն ինչ նիւթից և որչափ է նոր չէնքը:

Այդ շէնքի համար ես ասել եմ թէ 16 կտորից է. Յանձնաժողովը 11-ն է տեսնում, այսինքն միայն փողոցի վրայինը և ինձ իրը թէ դիտաւորեալ սխալանքի մէջ է բժնում, մինչդեռ ես ի նկատի եմ ունեցել և նոյն տան բակի շէնքերը: Այդտեղ յիշաւի մի սխալ արել եմ ես, բայց ի վնաս իմ և յօդուած Յուսիկ պրազանի և Յանձնաժողովի, այսինքն՝ ես 16 եմ հաշուել, մինչդեռ աւելի է, կարծեմ 19:

Մի ուրիշ խնդիրը՝ 17 հազարից աւելի մի գումար ծախսելու համար մի չենքի վրայ. լինի նա հին թէ նոր, նախապէս Սինօդի թոյլտութիւն պէտք է. (քանի որ մի կոնսսիստորիա չինելու համար 3000 ռ. նախահաջուի գործը տարիներ է ձգձգուել մինչև Սինօդը թոյլ է տռւել):

Արդեօք Յանձնաժողովը գտաւ Սինօղի գործերում նախահաշիւը, շինութեան մակարդակը և այդպիսի մի գումար ծախսելու թոյլ-տուութեան հրամանը:

Եթէ ոչ, կարող էր Թանձնաժողովը այսպիսի կարևոր հարցի առաջ չընդունել:

Այլեւ, յայտնում եմ Սինօդիդ, որ ես այդ չէնքին շատ լաւ ծանօթ Քիչնեկի քաղաքային ճարտարապետ Ասլան Խրիստափօրովիչ Խաչիկեանին խնդրել եմ բացատրել ինձ թէ այդպիսի մի չէնք, նոյն և նման, եթէ ինչիմանէ լինուի մի բաց տարածութեան վրայ, որչափ

կը նստի: Եւ նա ճարտարապետական կանոնների հիմամբ ինձ՝ ասել է հետևեալը. «Այդպիսի մի նոր չենք այժմ կը շնեմ. առ առակեն 17—18 հազարով, իսկ 1896 թուականներին չատ առելի արժան կը շնեի»:

Արդ՝ կարող է մի եղած չենքի կարկատանը, այն էլ լույ թէյ-
արան (զայնու շահեցու համար նոյնքան նստել, որքան
նստում է ամբողջ չենքը:

Ես այս կէտի վերաբերութեամբ այլևս շարունակելու աւելորդ եմ համարում, որովհետև Սինօդը որոշել է այդ գործը առ տեղեաւն քննել: Շատ ուրախ եմ. Միայն հետևեալը կը խնդրեմ. Սինօդից. որովհետև Սինօդը բարւոք է համարում. Յուսիկ սրբազնին դրկել Քիչնե, որ անձամբ ներկայ լինի քննական գործին, (այն Սինօդը որ լիմ բացակայութեամբ քննեց ու վճռեց իմ յարուցած գործը, չնայելով իմ թախսանձներին մի ամիս էլ սպասել), ուստի խնդրում եմ որ Սինօդը և ինձ դրկէ Քիչնե ներկայ լինելու իր հաշուխն, մանաւանդ որ Յուսիկ սրբազնից և ուրիշներից գողացած փողերի ստացման պատճառը ես եմ:

Ե. և Զ. կէտերը Յուսիկ սրբազնի ճանապարհածախուց խընդունին է վերաբերում:

իմ հաղորդածը ճշմարտութիւն է, ծախքերի քանակը մնում է ճշմարտութիւն թէ Յանձնաժողովի և թէ Յուսիկ սրբազնի համար տարբերութիւնն այն է որ Յուսիկ սրբազնն ու Յանձնաժողովը արդարանում են Նրանով որ ուրիշները այսինքն էջմիածնի միաբաններից գուցէ և Մինօղի անդամներից, աւելի են ստացել քան Յուսիկ սրբազնութիւններու շահ 1200 ուրբարու չափու Բայց այսպիսի օրինակները չեն արկարա ոնում Յուսիկ սրբազնին:

Սյու առատութիւնը որպէս յանցանք աչքի կընկնի . միայն այն ժամանակ, երբ Սինօդը սատութիւնկայ կազմէ թէ՝ իջմիածնի ոչ բարձրաստիճան միաբանները որքան ողորմելի ճանապարհածախք են ստացել. երբ Սինօդը յիշէ թէ՝ ինչպէս իջմիածնական անողորմութեամբ «խեղճ» վարդապետներին ամիսը 15 ուուրի տալիս և քշում են վանքերը կամ նրանց ապկականների տները թէ՝ գնացէք ապրեցէք. խսկապէս՝ գնացէք մեռէք:

Սինօդիդ խնդրում եմ այդ ճանապարհածախուց հասար դաշտ-
ուփորձ անել Բեսսարաբիայի Կոնսիստորիայի նախկին առևնադպիկ-
ր Կարապետ Օհանջանեանին, որ սրբազն Յուսիկին ուղեկցել է, և
թերել տալ Մոսկովի և Պետերբուրգի Եկեղեցական Խորհուրդներից
Յորբարձ ծախուց հաշիւը, որպէսզի պարզ երեսյ իրերի
Յուսիկ սրբազնի ծախուց հաշիւը, որպէսզի պարզ երեսյ իրերի

Դրութիւնը թէ էլ ինչ «անձնական ծախուց» համար աւելի պիտի ժախսէր Յուսիկ, արքաղանք:

Ե. Կէտը կոնսիստորիայի շինութեանն է վերաբերում:

Օս ասում եմ, որ Մինօդը 3000 ռուբլու նախաշաշիւն է հաստատել. ապա ուրեմն 5000-ի չափ ծախսելու իրաւունք չունէր թուակագանը, եթէ միայն նախաշաշիւների հաստատութիւնը լոկալ չէ:

Այս պարտազանցութեան մասին լուր է Յանձնաժողովը, միայն ասում է թէ մատենում ծախքերը կան գրուած:

Ք դէալ. այդ պազուրինութիւններից քաշուելու համար չէ՞ւ, որ կոնսիստորիայի շինութեան ծախուց մատեանը մինչև 1908 թ. Սի-նօդ մտած չէ. ես եմ գտել Քիչնեկի կոնսիստորիայի արխիւում և դրկել տուել:

Կոնսիստորիային չեղոքացնելը շինութեան գործից հակառակ Ախողի կարգադրութեան յանցանք պիտի համարուէը Մինօդական կորմիսիայի կողմից, բայց պաշտպանողական ճառ է դուրս եկել Յուսիկ եպիսկոպոսի համար, որ հիմնուած է նոյն Յուսիկ եպիսկոպոսի անհիմն բացատրութեան վրա:

Հ. կէտը 1400 ռ. մասին է: Յանձնաժողովը ոչ մի նոր բան ի աւելացնում կամ պակացնում իմ ասածների վրայ. պէտք էր իրայն նկատել, որ այդ կէտը առաւել բարոյական նշանակութիւն ունի, քան իրաւական:

ՅՈՒՍԻԿ ԱՐԲԱՂԱՆԸ զրկուել է իր դրամից. Նա դրամատանն ուներ այդ ժամանակ 9000 ռուբլի և այդ փողից էր փախցրել ծառան. (Օհանջանեանից նամակը ունիմ այդ մասին): **ՅՈՒՍԻԿ ԱՐԲԱՂԱՆԸ փորձել է այդ կորուստը վաթաթել էջմիածնի վզին.** Էջմիածինը չի կամեցել թակարդն ընկնել, մերժել է: Արդ՝ եթէ գողութիւնը յաջողուել, միթէ գողափորձը յանցանք չէ. եթէ սպանութիւնը յիշաջողում, միթէ մահափորձը յանցանք չէ:

ախտասաստրի մէջ անվաւեր ծախքերն ընդունում է կոմիսիան (մօտ կարծեմ 8000-ու.), սակայն հրաժարւում է դատապարտել թուափիկ սրբազնին և համարում է այդ խաղը (իր սեազդութեան մէջ թէկ ջնջուած) անհոգութիւն և մեղադրում է ժամանակի Սինօդին, «որ չի նկատել այդ թերութիւնը, թոյլ է տուել այդպիսի գործողութիւնը շարունակել տարիներ»:

σ. ιορδονικό στρατόπεδο της Αθήνας με πληθυσμό 400 οπαριτούς ή θεωρείται ότι είναι η μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας.

աւելումն է թէ դիւանական ծախք. իսկ Օհանջանեանն ասում է թէ դիւանական ծախքի անունով է թոյլ տուել Սինօդը, բայց նա

աւելացրել է ոռոճի վրայ. իսկ առաջնորդական դիւտանի ծախքը՝ շարունակել է անել կոնսիստորիան։ (Տես Վերը լիշած նամակը)։

Յանձնաժողովի և առհասարակ Մինօդիդ առ իս ուստցած ա-
շառութեան և առ Յուսիկ, սրբազանն ունեցած քնքութեան նշան-
ներ են և հետևեալ հանգամանքները.

Յանձնաժողովը բացարձակ լուսթեամբ է անցնուս թ՛չոլոսիայի և կեղեցու 1400 ռուբլու կորուստը Կոնսիստորիայում, որի մասին գրած եմ իմ Յունիս 6, 1908 թ. բացատրութեանս մէջ և ժամանակած իմ յայտարարած Յանձնաժողովի և Սինօդիդ անդամ Յուսիկ Վարդապետին:

89. მარტინ გერეს მუსიკა და მუსიკოსთა ცენტრი საქართველო
მუსიკა და მუსიკოსთა ცენტრი საქართველო

Բացարձակ լուսթեան է տալիս չերսցող սատուառով բար-
ըը, որի համար ինքը Սինօդն է, իմ վկան իր 1908 թ. 21 Յունուա-
րի, թ. 123 հրամանով, որ գործի մէջն էր, Յանձնաժողովին աշ-
րի առաջ: Վահ, միթէ երբ հաջուեմատեաներ չկան, կը նշանակէ-
քի առաջ: Վահ, միթէ երբ հաջուեմատեաներ չի կամեցել նաև գրքոյի ե-
հաշիւներն ուղիղ են: Սինօդը տեսնել չի կամեցել նաև գրքոյի ե-
տեսմ դրած եկամմտի տախտակը, ուր ասուած է թէ շիք տեղեկու-
թիւն երկու տարուայ հաշիւներից. և ոչ մի կտոր թուղթ կայ:

Սինօդի իր վճռուս սպավար առաջըլ է
2600 ռուբլու գողութեան մէջ, այնուամենայնիւ դրամները չի պահանջում և դատախազն է, որ Սինօդին թերին լրացնելու համար վեհանջում է առաջարկում գոյսնքը պահանջելու .

Մինչեւ «փոքրաստրամա» առդր. լ. կ. պահանջված է պահանջված կից 313 ուղարկին կարում է Սինօդը, երբ այդ դրամներն առացողի և վեհարան բերողի ստորագրութիւնը Սինօդիդ, սեղանի վկայ. է ընդ-կած. խակ Խորէն Խրիմեանը չի ժխտում թէ դրամները. չեն ստաց-ուել:

Գողօնքը թողնուում է «բարձրաստրաւասիլի», ըստ կարծեմ դապետը երեք թէ չորս թղթավէև մի բանաւոր ճառովի, որ կարծեմ շատ քաղցր էլ պիտի չհնչէր սինօդականներիդականջին, խնդրում է շատ քաղցր.

Սինօդին թէ հինգ ամսուայ ոռնիկս տուէք, ճանապարհածախք չէք տուել, քաղցած եմ, տուէք և Սինօդը դեռ լուսմ է:

Ահա թէ ինչպէս է այս փոքրիկ շեղումս լուսաւորում Սինօդիդ անարդար արդարութիւնը, որի դէմ բողոքում եմ Սինօդիդ՝ և կը բողքեմ Վեհափառ Կաթողիկոսին;

Ի դեպ. որպէսզի «զրաբարտութեան» մէջ չմնողադրի ինձ Սինօդը, պատիւ ունիմ ցոյց տալու ատենիդ վերը ակնարկածս Օհանջանեանի նամակները, կաղուածական եկամուտների տարեցուցակը Օհանջանեանի ձեռքով գրուած, և 57 յայտաբարութիւնը և յետ վերցնելու:

Խնդրում եմ որ յայտարարութեանս վրայ Օհանջանեանի ձեռքը ճանաչող անդամները վաւելրացնեն թէ յիրակի տեսան նամակներն և միւս փաստաթիթերը»։ 24 Ապրիլ 1909 թ. Ս. Էջմիածին. ԲԿ-Նիկ վարդապետ։

Այս յայտարարութիւնիցս յետոյ ստանում եմ Սինօդի դատաստանական մասից 1909 թ. թ. 1067 Մայիս 1 թուակիր հետևեահրամանը.

«Առ յայտարարութիւն Զեր ի 24-ն անցելոյ Սպրիփ դատաստանական մասն Սինօդիս առաջադրէ Զեր մինչ ց10 ամսեանս Մայսի առաջի առնել սմին զոր ինչ ունիք ևս ասել զդրամական հաշուոյ և զայլ արարմանց Տ. Յուսկան արքեպիսկոպոսի առ կառավարչութեամբ կալուածոց Մայր Աթոռոյ, որ ի Քիչնե, յորմէ հետէ Սինօդս ունի լսել և վճիռ վախճանական հաստատել վասն գործոց Տ. Յուսկան արքեպիսկոպոսի Անդամ Սինօդի Բարգէն վարդապետու»:

Այս հրամանի իմաստը ես մինչև օրս էլ չէմ հասկացել. արդեօք Սինօդը նպատակ ունէր ինքը ցուցումներ անել թէ էլի նիւթ տուր Յուսիկ եպիսկոպոսի դէմ, թէ Մայիսի 10-ից յետոյ ես իրաւունք պիտի չունենայի նոր թուղթ տալու Սինօդին Յուսիկ եպիսկոպոսի զեղծումներին վերաբերեալ. Խակ եթէ Մայիսի 11-ին զեղծումն մի նոր փաստաթուղթ ձեռք բերէի, միթէ իրաւունք պիտի չունենայի Սինօդ մտցնելու:

Մի Խօսքով զրնար կարգադրութիւն է:
Ես նոր նիստ ունեմ Ամս հայ ճակաար

Ե պար ունէի Սինօդ մտցնելու, սակայն այս թղթից յետոյ ձեռք քաշեցի մտադրութիւնիցս. մանաւանդ որ դեռ պէտք էր տեսնել թէ Սինօդն իմ նոր լուսաւաճ. Ու ու ու ու ու ու

Սյու իւրատեսակ գնահատութիւնը շուտով լսեցի. լսեցի թէ Սինօդն օրագիր է կազմել և պահանջել Յուսակի եպիսկոպոսից միայն 2600 ռուբլին տոկոսներով. Կարգադրել է հրաւիրել նրան չափու-

Սինօղի անդամութիւնը և նրա խնդրանաց համաձայն իրաւունք է տուել նրան անձամբ գնալ Քիչնե և յայտնի տան հետ կապուած իր գեղծումների գործը վերստուլել։ Ուրիշ խօսքով՝ Սինօղը ուած իր գեղծումների գործը վերստուլել։ Ուրիշ խօսքով՝ Սինօղը ուած իր գեղծումների գործը վերստուլել։ Յապական առաջարկել իր վակարդաղբել էր մեղաղբեալ Յուսիկ Եպիսկոպոսին ուղարկել իր վակարդաղբել էր մեղաղբեալ Յուսիկ Եպիսկոպոսին ուղարկել այդ օրագրին դեմի անմաքուր գործերը դրասելու։ Զէին մասնակցել այդ օրագրին Ս.Տ. Յուսիկ և Բաբեգն Վարդապետները։

Ես ստիպուած էի նորից Սինօդ ստեղլ և ալրամառաւ լը
բորդ ճառը։ Անմիջական հետեւանքը միայն այն եղաւ որ Սինօդը իմ
անունս էլ մտցրաւ հրամանի մէջ գնալ Յուսիկ եպիսկոպոսի հետ
Քիչնե և տան դործը քննել։ Ուշեմն Սինօդը յանձնում էր գործը
ինձ ու մեղադրեալին, ասելով՝ գլուխներդ քարը, գնացէք Քիչնե
կուռեցէք։ Ճշմարիտ չէ, որ այս էլ գոհար կարգադրութիւններից է։

Հետևեալ օրը ես բանաւոր առաջարկ է կատարեալ նոր յայտարարութիւնս, որից կ'երևայ նաև Սինօդի կարգադրութեան տեսակը.

Ա. կմիածնի Սինոդին, սայր օքառը եւ եւ ապարարութիւն.

դապետից՝ յայտարակութեց 1909 թ. Ապրիլ 22 օրագրական վճռի սկզբ
ակարդացի Սինոդիդ կարգադրութեամբ պատուիրուեցաւ տալ ինձ կարդալու
որ Առենիդ կարգադրութեամբ պատուիրուեցաւ տալ ինձ կարդալու
որպէս համոզուիմ թէ Սինոդի որոշել է և ինձ զրկել Քիչնե յայտ
նի տան գործի քննութեամը ներկայ լինելու Ռոպէնետե այդ գործի
ամբողջովին իմ յարուցածն է, ուրեմն և Սինոդիդ վճռի մէն մի կե
տի մասին բացատրութիւն, բողոք տալն էլ՝ իմ պարտքն և իրա
ւունքը:

Սինօդի յենուելով պ. Դատախազը ցոյց առաջ սկսվել է 158 յ. և 16 յ. 2 կէտի վրայ, որով Յուսիկ սրբազնն ս գատում է պատժական օրինաց 354, 358 յօդուածներում սահման ուած պատժից, որովհետև պատժի ժամանակն անցել է, պահանջու է նրանից միայն վերադարձնել անյապաղ դողացած 2600 ռուբլ իր տոկոսներով. ընդամենն՝ 4 տոկոսով 3817 ռ. 66 կոպ.։ Իր տոկոսներով է Սինօդի անդամութիւնից դադ

Սրա հետ միասին վճռութ է սկզբունքը՝ բացառապես անդամութեան հրաւիրել:

Այլ Քիչնեի «Սոսկուա» թէյտրուէ և բենիկ վարդապելու համար ուղարկել Յուսիկ արքեալիկոպոսին և Բենիկ վարդապելու ներկայ լինելու, Գննութեան ծախքերը գցելով Յուսիկ արքեալիկոպոսի ներկայ լինելու, Գննութեան ծախքերը գցելով Յուսիկ արքեալիկոպոսի գոյն ծախքերը տայ Բենիկ վարդապելու համաշխիցի», հակառակ դէպալիսկոպոսի վրայ, եթէ նա ցանցաւոր ճանաչիցի»:

Սինօդի այս վճռի դեմ ունիմ ասելու գաղափարը
Ա. Պետական օրէնքն ազատում է Յուսիկ Եպիսկոպոսին ծանր

պատժից, որովհետեւ պատժի ճանապարհը է:

Սակայն Հայոց եկեղեցու օրէնքը և հասարակական խիղճը պատժի դաւնօսութ չունի։ Եկեղեցու օրէնքով Յուսիկ եպիսկոպոսը չի կարող անպատճմ մնալ. իսկ հասարակաց խիղճը անտարակոյս ձայնակից է նրան։

Յուսիկ եպիսկոպոսին նոյնիսկ եկեղեցական պատժից ազատող ատեանը զրկում է իրան իրաւունքից պատժելու մի ուրիշ յանցաւոր, ապացուցուած գող եկեղեցականի:

Բ. Պետական դատավարութեան մէջ, երբ նման պատժական գէպքեր են լինում և անցած ժամանակի պատճառով պատժից ազատում 'է յանցաւորը, այնուամենայնիւ նրան անխուսափելիօրէն արձակում են պաշտօնից վարչական եղանակով, վրկելով հաստատութիւնը արատից. և արատաւոր պաշտօնեայից: Եւ այդ անում է նախագահը՝ եթէ կօլլէցիալ հաստատութիւն է:

Այսպէս պիտի վարուի և Սինօդը Յուսիկ եպիսկոպոսի վերաբերութեամբ:

Ես իբրև կջմիամնի միաբան վրդովւռմ եմ և վշտանում, որ
Սինօդի անդամները, որոնք իրանց վճռով վաւերացրին Յուսիկ ե-
պիսկոպոսի գողութիւնը, նոյն ձեռքով վճիռ են գրում հրատիրելու
րան դատական աթոռի վրայ նստելու։ Հաստատութեանը և ան-
ամներին առաւել ծանր վարկաբեկումն պատճառել չէին կարող այլ
երպ, քան ինչ անում է Սինօդի այս վճիռը Խճչպէս կարող են տա-
ել գոնէ բարձրագոյն ուսումն ստացած անդամները, որ այն մար-
ը վերստին իրանց աթոռակից լինի, որին դատեցին որպէս գողի-
ր ինչ զանազանութիւն գողի և գողակից մէջ. Էլ ինչ զանազանու-
իւն կրթութեան և տղինութեան մէջ.

ի՞նչպէս կարելի է տանել, որ գիտութեան Մագիստրոսը (?) գութեան Մագիստրոսի, հետ աթոռակից լինի: և միասին բազմեն այց ազգի բարձրագոյն ատենում, իրեւ դատաւոր: (ի՞նչ սիրուն ըրտաշնակութիւն...): ի՞նչպէս կարող է այդ ատեանը դատել, որմէս սկանայի, վարդապետի, եթէ սրանք մեղադրուին 4, 5, 10, 20 և լ մանր դրամական զեղծումների: մէջ. ի՞նչպէս կը զօրի անդամ-րի՝ և որ զարմանալին է, Յուսիկ արքեպիսկոպոսի ձեռքը ստորա-ել պատժական վճիռ ուրիշ, առաւել փոքր, յանցաւողի համ-

Ես հոգուս խորքից բողոքում եմ այդ օրինակ անուանարկիչ վի դէմ, որ արատաւորում է ոչ միայն Սինօղը, այդ առանց այն խսպառ ընկած էջմիածինը ժողովրդի աշքում։ Այդ վճռի դէմ տք է բողոքէր էջմիածնի մէն մի միարան և առաւել ևս Սինօղի դամներն ըստ կոչման և պատոյ:

Գ. Յուսիկ եպիսկոպոսի արարքների քննութիւնը՝ դեռ չարու-
նակում է. մի կողմից ես նոր լուսաբանութիւններ և փաստեր՝ եմ
մտցնում Սինօդը բողոքելով. հանդերձ Սինօդիդ միավողմանիութեան
դէմ, որոնք չեն կարող ուշադրութեան չարքանանալ՝ միւս՝ կողմից
դեռ քննութիւնը՝ ըստ այդ վճռի, պիտի շարունակուի, ուրեմն ի՞նչ-
պէս կարող է Սինօդը Յուսիկ եպիսկոպոսին անդամութեան կոչել:
Կարող է Սինօդը երաշխաւորել թէ Յուսիկ սրբազնը՝ մնացեալնե-
արող անպարա կ'ազատուի. բայց չէ որ հենց նախորդ վճռի մէջ 8000
ըլից անպարա կ'ազատուի. բայց հէնց նախորդ վճռի մէջ

Սուտիկ եպիսկոպոսը հարուստ մարդ է. Մինօդը տալիս Այլևս. Յուտիկ եպիսկոպոսը հարուստ մարդ է. Մինօդը տալիս է նրան և՝ աղդեցութիւն՝ Մինօդի անդամ՝ հրաւիրելով, և դրկում է Քիչնե ինքն իրան պաշտպանելու. ևս վկաներ կ'ունենամ և՝ քահա-
թիչնե ինքն իրան պաշտպանելու. ևս վկաներ կ'ունենամ և՝ քահա-
թիչների, և կոնսիստորիայի ծառայողների մէջ. անդամ մեղադրեալի
այդ աղդեցութեան դէմ ևս ճշմարտութիւնն ի՞նչպէս պաշտպանեմ,
որ աղքատ եմ և անպաշտօն:

Մի փոքրիկ դիտողութիւն ևս յայտար է օրսովերք, որ գոյաց դրամների համար կոնսխիստորիխաները կարգադրում են քահանաներից կրկնակին պահանջել: Տես Պատժ. օրինաց յօդուած 358: Այդ շատ լաւ դիտէ Երևանի նախկին առաջնորդ, Յուսիկ եպիսկոպոսը, որ շատ վճիռներ է ստորագրել այդ իմաստով: Ինչո՞ւ ուրեմն, Յուսիկ սրբադանից պահանջւում է իւրացրած գումարը միայն՝ 40/0 և ոչ կրկնակին՝ տոկոսով:

Ամփոփելով խօսքս՝ ես ինդրում եմ իրար կամ յարացած միաբան էջմիածնի, որ այդ վճիռը փոխուի. այդ վճիռը միակողմանի է, անպատուարեր էջմիածնի միաբանութեան համար և վրդովոդ հասարակաց լիիդը:

Շոտապելու բան չկայ մանաւանդ, երբ Վեհափառ Կը մկնէ ։ Ե
շուտով կըժամանէ: 1909. 26 Ապրիլի, Էջմիածին: Տեսիկ վարդապետու ։
4

Այդ բանախօսութեանս և գրաւորիս հետեանքն այն եղաւ որ
Յուսիկ եալիսկոպոսը Սինօդից դեռ դուրս մնաց, Քիշնե գնալու և
եր գործերը զրատելու միտքը թողեց, չէ որ ես հետը պիտի լինէի.
Մինօդի անդամներից Տ.Տ. Յուսիկ և Բարդէն վարդապետները բա-
նաւոր բուռն բողոք յայտնեցին Յուսիկ եալիսկոպոսին վերսարին Աի-
նօդ հրաւիրելու դէմ, նրա աթոռուակցութիւնն արատ համարելով Սի-
նօդին և իրանց և ապառնացին ըստ կոչման պաշտօնի բողոքի ուր
հարկն է հակառակ դէպրում:

Կոռութիւնը եկաւ և ծածկեց այս գործը մինչև վեհափառ Հայ-
բապետի գալուստը:

Յուսիկ սրբազնի գեղծում ների և դատի պատմութիւնը եւ
ընդհատում եմ երկու միջանկեալ թղթով, որոնք պատմութեան շա-
րունակութիւնը չեն, բայց՝ սերտ կապ ունին նոյն պատմութեան
հետ և նշանաւում են լուսաւորում էջմիածնի անարդար արդարու-
թիւնը:

Այդ թղթերիցս մէկը մի «խնդիր» է, որ 1909 թ. Ապրիլի 22-ին
առևել եմ տեղակալ Առւրէնեան արքեպիսկոպոսին.

«Զերդ Բարձր Արբազնութեան քաջ յայտնի է թէ արքեպիսկոպոսներից յետ ստանալիք իւրացրած դրամները՝ առայժմս մօտաւորապէս 5000 ուուրլի յօդուտ էջմիածնի իմ ջանքերովս են երևան եկեղեւ։ Այդ յայտնագործութիւնները Սինօդին լսելի անել տալու համար վատանել եմ առողջութիւնս մաքաւման ու հալածանքի մէջ և միւնոյն ժամանակ նիւթական զրկանքներ եմ կրել 150 ուուրլի գեղծմանց տետրակի հրատարակութեան վրայ ծախս անելով։ Եւ այժմ հիւանդ եմ, աղքատ և անպաշտոն Զեր և Սինօդի յնորդին։

Ուստի արդարութիւն եմ համարում խնդրել Զերդ Բարձր Սըրբապնութիւնից ի հայիւ գտած կորստի 400 ոուրիշ տալ ինձ բժշկութեան և տետրակի ծախքո»:

Տէր Տեղակալը այս խնդիրս յանձնել էր ի տնօրէնութիւն Սի-
նօդի, իսկ վերջինս ի հարկէ մերժել էր, ինչպէս իմացայ:

Այս մերժումն այնքան զգալի չէր լինի, եթէ և զմիածնի միա-
բաններից շատերը, նոյնիսկ հարուստ Յուսիկ եպիսկոպոսը հան-
դուցեալ հայրապետի օրով ամարանոց գնալու 400 և աւելի ոռոր-
լիներ ստացած լինէին, որպէս շնորհ առանց ծառայութեան:

Երկրորդ թուղթի յանուն Արևոտի որ նոյնպէս շատ բան է առում Էջմիածնի արդարութեան վրայ՝ հետևեալն է, որ մատուցել եմ 1909 թ. Յունիսի 25-ին.

«Սինօդի սովորութիւն ունի իր օրագրական վճիռների, քաղաքածները հրատարակել իջմիածնի պաշտօնական ամսագիր» «Առա-

բատի» էջերում, շատ անդամ նոյնիսկ արատաւորող ոճով՝ անուանարկելով վարդապետներին, որոնց այնուամենայնիւ էջմիածինը՝ զրկում է զանազան պաշտօններով ժողովրդի մէջ: Ի միջի այլոց «Արարատի» խմբագրութիւնը չի մոռացել հարկաւ և ինձ, տպելով Փետրուարի տեսրակում, որ ես իբր թէ երևանի Կոնսիստորիայում Յուսիկ հալիսկոպսի դործերը քննելիս «գեղծումն եմ կատարել՝ կազմելով և ստորագրելով ընդ արձանագրութեամբ խեղաթիւրելով փասոս և պաշտօնակոմ թղթեանս և այդու նկրտեալ են արկանել ի սխալանս զՄինօդ» և այլն նոյն «Արարատում» առանձին յօդ-դուածով գետեղուած է գարձեալ թէ ինչպէս Մինօդը մերժում է ինձ բնակարանի վարձ տալ: Ապրիլի համարումն էլ մոռացած չէ տպել որ Մինօդը 313 ուրբի 78 կոպ. դրամ է պահանջում Բենիկ Վարդապետից և այն: Մինչդեռ «Արարատի» խմբագրութիւնը մեղադատական միարաններից ոմանց միայն արդարացումն է յայտարարում «Արարատի» էջերից, իսկ մեղադրական վճիռների մտախն լուս-թիւն է պահում:

Զոր օրինակ՝ «Արտարատի» Յունուարի տեսրում յայտարարուած է Տ. Տեղակալի արդարացման մասին 16 հազար ռուբլի յայտնի գումարի գործում, Փետրուարի համարում Յուսիկ Եպիսկոպոսին հոչակրում է «անպարս ի գործադրութեան կոպէկադրամ արդեանց»: Մինչդեռ Յուսիկ Եպիսկոպոսի մեղադրական օրագլի մասին, որով վճռուում է իւրացրած դրամը պահանջել և ստանում է, ոչինչ չկայ գրուած ցայսօր:

Բանից դուրս է գալիս, որ «Արարատը» ծառայում է կշմիածնիաններից ոմանց արատաւորելու, իսկ ոմանց դովելու և պաշտպանելու, ոմանց երդուեալ դատախազն է, ոմանց երդուեալ պաշտպանն է:

ხმას არ გვითარებულ და მაგრა ამ მომენტში კარგი გადასახვა
მომენტი არ არის. ამ მომენტში უნდა გადასახვა მომენტი არ არის. ამ მომენტში უნდა გადასახვა მომენტი არ არის.

Ահա թէ ինչու ստիպուած են լինում իջմիածնի գօրեղաներից «Արարատից» հալածուած միաբանները աշխարհիկ մամուլի մէպաշտպանել իրանց դատը»:

Յիշլու է որ «Արարատի» խմբագիրն էր այդ ժամանս

Մատթեոս վարդապետը.

Ամ բողոքի հետևանքն ու պատասխանն եղաւ Սինօդի 1909թ.
Նոյեմբեր 13 թուակիր թ. 2707 թուղթը ինձ ուղղուած, որ հետեւ
վեալն է. «Կառավարչական մասն Սինօդին ծանուցանէ Զերոյ Բար-
ձրապատռութեան, զի յայտարարութիւն Զեր ի 25 Յունիսի տարւոյս,
որ վասն աշառութեամբ տպագրելոյ յէ Սրարատ» ամսագրի ղքա-
ղուածս ի մճուոց Սինօդին, ըստ եղրակացութեան Ատենիս յ՛ ամ-
սեանս Նոյեմբերի թողեալ է առանց հետևանաց. Անդամ Սինօդի
(առորագրութիւն չկայ)»:

Շարունակում եմ թուախկ եպիսկոպոսի գևղծմանց դործի պատմութիւնը, իջմիածնի արդարութեան այդ տիպար օրինակը:

Սինօպում արլարութիւն տեսնելուց յուսակտուր լինելով 1909թ. Յունիս . 25 թուակրով մի յայտարարութեամբ խնդրեցի Սինօպին իմ յարուցած մի շարք գործերը ներկայացնել ի բարեհամ տնօրինութիւն Վեհափառ Կալթողիկոսի:

1909 թուի Սեպտեմբերի սկզբներում ծանր ակարութիւնից ուղաքի ելնելով բաղդ ունեցայ ներկայանալու Նորին Ա. Օծութեան իզմիրլեան վեհափառ Կաթողիկոսին երկիցս, երբ վեհափառ Հայ- րապետի հարցաւիրութիւնից օգտուելով ես ժամերով զեկուցի իրերի դրութիւնը:

Համեստութիւնն արգելում է ինձ այժմ արձանագրել այն տպաւորութիւնը, որ Վեհափառ Կաթողիկոսն ստացաւ իմ փաստալից զեկուցումից և կապեց իմ նուաստ անձնաւորութեան. առայժմ անկարող եմ արձանագրել այն ամենը՝ ինչ տեղի ունեցաւ այն ժամանակ, որովհետեւ գալիք ու արդէն եղած իրականութիւնը այլ կերպ հանդէս եկաւ:

Յիշեմ միայն որ ես իմ զեկուցմանս մէջ հրապարակային—
գլածնի դատ էի խնդրում. խնդրում էի ամբողջ Սինօդի կազմի առ-
ջև խօսել, որ Վեհափառը լսէր: Սակայն Վեհափառ Տէրը «ոչ մի
տարակոյս չունենալով նուաստիս ճշմարտախօսութեան վրայ» բար-
ուք համարեց պատուիրել որ իրան գըով զեկուցանեմ այն բոլոր
գործերի և անարդարութեանց մասին, որ յարուցել եմ Սինօդում,
ցանկածն յիշատակերով ամենը, որպէսզի նրա ցուցումով պահանջէ
բոլոր գործերը և անձամբ տնօրինէ:

1909 թ. Հոկտեմբեր 3 թուակրով ներկայացրի Վեհափառին իմ ցուցակաձև յայտարարութիւնս, ուր 10 յօդուածով գործերն եմ թուել և 9 յօդուածով այն փաստերը, որոնցից պարզապէս երևում էր Մինօդի անարդար վերաբերմունքը ռէալի ինձ:

Այդ թուղթն այստեղ չեմ դնում, որովհետեւ... որովհետեւ ան-
յարմար է:

Նոյն օրը Վեհաբանից գուրք գալիս ափիքերան լսեցի թէ Հոկտեմբերի 2-ին Արևոդը մի նոր որոշումն է՝ արել՝ բաւականանալ 2690 ռուբլիով ուրիշ պահանջ էլ չանել Յուսիկ Եղիշկոպոսից ի նկատի ունենալով Արևոդը ամբասիր՝ ծառայութիւնը և Մնացեալ Գործն էլ կարճել Պատմեցին ինձ նոյնպէս որ արդարացման գունաւոր զեկուցումը պատրաստել է և կարդացել Արևոդում Բարգէն վարդապետը այս Բարգէն վարդապետը, որ մի փոքր առաջ պատրաստ էր հրաժարուել Սինօդի անդամութիւնից եթէ Յուսիկ Եղիշկոպոսը վերստին Արևոդը մտնէր և աթոռակցէր իրան, պատրաստ էր ըստ պաշտօնի գործը զեկուցանել նախարարութեան և այդ ճանապարհով պատել հաստատութիւնը պրաշտօնապէս արատաւորուած Յուսիկ եղիշկոպոսից և այն:

Ճշմարիտն ասեմ առաջին նույտը՝ չհաւասարցի այս տեղեկութեանը. «ինչպէս կարող է «անբասիր» համարուիլ մի մարդ, որ 1892 թ. մինչև 1898 թ. շարունակ զեղծումներ է կատարել. ի՞նչպէս կարող է «անբասիր» համարուիլ ապացուցուած գործութիւններ ի՞նչպէս կը հստաբակուի Սինօդը. Հայրապետի ներկայութեամբ անպարտ ձանաշել մեղապարտին կամ գողօնքը թողնել գողին ամինչդեռ. Հայրապետի ժամանուամբ առաջ նոյնիսկ տեղակալութեան օրերում այդպիսի քայլ չկարողացաւ անել», այդպէս էի մտածում ևս տարակուսանքների ծնվում ծփալուէ.

Բայց... բայց տարակուանքներս ցրուեցան. լածներս նոյնքան ճշմարիտ էին, որչափ կատարեալ էր գործուած - անարդարութիւնը թաւած հոգով եռ այդպիսի «արդարադատութեան» պատճառներն էին որոնում ու չէի գտնում. ակամայից ամեն ինչ մոռացայ. թւում էր թէ կացնի հարուածով գանգիս մէջ սպանեցին յիշողութիւնա, թողնելով այնտեղ հետեւալ խօսքերը միայն. «Եւ յեղանեն նորա իտաճարէ արտի, ասէ ցնա մի յաշակիրտաց նորա. Վարդապէտ, տէս որպիսի քարինքս և որպիսի շնուածք։ Պատասխանի ետ նմա Յի սուս և ասէ. տեսանես զայդ ամենայն շինուածս, ամէն ասեմ ձեզ եթէ ոչ թողյի այդր քար ի քարի վերայ որ ոչ քակտեսցիր» (Մարկ Աւ. Ժ. 1—2): «Եւ եղեն բարեկամք Պիդատոս և Հերովդէս յաւույայնմիկ՝ քանզի յառաջ թշնամիք էին միմեւանց»: (Ղուկ. Աւ. Ի. 12): «Դատաւոր մի էր ի քաղաքի ուրեմն, յԱստուծոյ ոչ երկնչէր ի մարդկանէ ոչ ամաչէր»: (Ղուկ. Աւ. Ժ. 1—2): «Եւ ընկալաւ ի ձեռաց նոցա և ձուլեաց զայն քանդակագործով և արար որթ ձուլաց նոցա և ձուլեաց զայն քանդակագործով և իրքի ետես ւծոյ: Եւ ասեն՝ այս են Աստուծածք քո իսրայէլ... և իրքի ետես ւծոյ: Եւ ասեն՝ այս են Աստուծածք քո իսրայէլ... և իրքի ետես ւծոյ: (Ել. 1.ի 3—5): «Ուունկք ձեռոն՝ շնեաց սեղան առաջի նորա»: (Ել. 1.ի 3—5): «Ուունկք ձեռոն՝ իշանք ձեռ ինչ... իշանք ձեռ ապստամբք, դողակիցք են գողովեղդք են ինչ... իշանք ձեռ ապստամբք, դողակիցք են գողով

սիրեն զկաշառում, վրիժագործք, որբոց իրաւունս ոչ առնեն և դատաստանի այրեաց՝ ունկն ոչ դնեն»։ (Ես. մարդ. Ա. 13—24)։

Այնուամենայնիւ անցողական գայթակղութիւնը չխախտեց հաւատութէ Հայոց եկեղեցու արդարութեան մարմնացումն վեհափառ Հայրապետը գրչի մի սիրուն շարժումով կը ըմեկանէ այդպիսի վճռը, մանաւանդ թէ շատ «Գերապատիւների» և «Բարձրապատիւների» մէջ գտնուել էր մէկը Միայն՝ մի խփական լարձրապատիւ, որ իր և հաստատութեան պատիւը բարձր պահելու համար դրաւոր կարծիքով բողոքել էր այդ անարդար վճռի դէմ և այդ կարծիքը պիտի գնահատէր և հիմք ընդունէր վերին արդար դատաւորը։

Կարենոր եմ համարում այդ կարծիքը գնել այստեղ. (Ի դէպ, որի դառնութիւնը չուտով ճաշակել տուին հեղինակին)։

«Ա. Էջմիածնի Սինօդին. Սինօդի անդամ Յուսիկ վարդապետից՝ կարծիք։

«Ատեանդ վճռում է. «Բաւ համարել զընկալեալ ի Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպոսէ զ2600 բուրփի դրամս և թողու անպահանջ զտոկոսիս նոցին... և կարձէ զգործս», հիմնուելով պ. Պրոկուրորի բողոքի վրայ — «յարգելով զրոյնք պ. Դատավագի»։ Չեմ կարող զարմանքս չայտնել, որ Ատեանը պ. Պրոկուրորի շատ պարզ և հասկանալի առարկութիւնը Սինօդի թ. 231 օրագրական վճռի դէմ, որով համաձայն՝ հակառակ Սինօդի նոր վճռի պահանջում է Ա. Աթոռուի շահերի պաշտպան հանդիսանալ, ըստ իմաստի 17 յօդ. Քր. Դատավ. Կանոնադր., և առկոսներով հանդերձ 2600 բուրփին պահանջել Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպոսից, հիմք է ընդունում տոկոսները չպահանջելու և դործը կարճելու համար։

Ես չեմ կարող հասկանալ թէ ինչպէս է Սինօդն այս գործը կարծում, քանի որ շատ հանգամանքներ նրա մէջ ոչ իրական և ոչ բարոյական իրաւունք չեն տալիս այդպիսի վճռու անելու։

Նախ՝ Սինօդի թ. 231 օրագրով «Հրամայեցին»-ի մէջ, կ. Արքորդ ասուած է. «Նմանապէս թերի տոնելով զ-րդ մեղաղբական կէտ զեկուցմանն՝ լրացուցանել զայն պատշաճն տեղեկութեամբք ի գործոց Սինօդիս և ապա թէ առնել տնօրէնութիւն առանձին զեկուցմամբ»։ Ի՞նչ նոր հանգամանքներ առաջ եկան, որու Սինօդը միանգամայն անուշադիր է թողնում իր այս վճռը. ինչպէս պատահանուած այս նոր զեկուցման վճռի մէջ այդ նախկին որոշման հասնեանք թողնելը։

Երկրորդ՝ Սինօդի վճռի մէջ ոչ մի խօսքով յիշատակութիւն չկայ Տ. Բենիկ վարդապետի նոր յայտարարութեան մասին, որ մտած

է օրագրի մէջ իր ամբողջութեամբ, մինչդեռ այդ յայտարարութեան մէջ այնպիսի կարենոր կէտեր կան, որ անաշառ Դատարանը իր դատավճիռութեան առնէ։ Բենիկ վարդապետը իր մեղաղբութիւններին ի հաստատութիւն առաջ է բերում Թիշնեկի Կոնսիսորիայի նախկին ատենադպիլ Կարապետ Յովհանջանեանի նամակներից քաղուածքներ, որոնց խփականն էլ Սինօդի ատեանի մէջ ժամանակին ցոյց տուեց։ Ի՞նչ է ասում Սինօդը իր վճռի մէջ այդ վկայութեանց դէմ։ և ոչ մի խօսք։ Թերեւս Ատեանդ առաջնորդուել է այն մտքով, թէ Յովհանջանեանեանցը դատուած և մեղաղբուած մի անձն է և այդ պատճառով նրա վկայութիւններն արթէք չունին։ Բայց չէ որ օրէնքով նոյն կարելի։

Երրորդ՝ մի քանի մեղաղբական կէտերի բացատրութեան համար Բենիկ վարդապետը պահանջում է հարցութիւն կարգութիւն կար Յովհանջանեանցին։ Զէ որ Սինօդը ոչ մի վկայութիւն չէ պակար. Յովհանջանեանցին։ Զէ որ Սինօդի դատավարութեան ենթականջել նրանց և ինչ իրաւունքով Սինօդի դատավարութեան ենթական կայ գործողութեանց անմիջական վկայ և գրեթէ ականատես ատեկայ գործողութեանց քննութիւնց։ Եթէ մեր նպատակը ճշնադպրին հեռու է պահում քննութիւնց։ Եթէ մեր նպատակը ճշնադպրինը երկան հանելն է, մենք պարտաւոր ենք Բենիկ վարդարարութիւնը երկան հանելն է, մենք պարտաւոր ենք Բենիկ վարդարարութիւնը առաջարարապետ Խաչիկեանի մասին՝ չարաբաստիկ կաթէյարապետ և ճարտարապետ Խաչիկեանի մասին՝ չարաբաստիկ կաթէյարապետ նի» շնութեան խնդրի առթիւ, որի առ աւելեաւն քննութեան վրայ ես դարձեալ պնդում եմ։

Չորրորդ՝ մի կողմ թողնելով Բենիկ վարդապետի յայտարարութեան միւս կէտերը, որոնցից շատերի կարենութիւնն էլ ակներեւ է, ես կը հրաւիրեմ Ատենիդ ուշադրութիւնը Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպուես կը հրաւիրեմ Ատենիդ ուշադրութիւնը Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպուես սի 1896 թ. Դեկտ. 7. թ. 349 առաջադրութեան վրայ, որու իր սի Սինօդի հրամանի համաձայն նոր պաշտօնեայ է կարգում Կոնթէ Սինօդի սիստորիայում 600 բուրփի տարեկան ուոճիկով (իր եղբօրը)։ Սինօդի վիստորիայում քննիչ յանձնաժողովը իր գեկուցման Ա. կէտի մէջ սրբազնի այդ քննիչ յանձնաժողովը իր համարում է համաձայն Սինօդի հրամանի կարգադրութիւնը նոյնպէս համարում է համաձայն Սինօդի հրամանի կարգադրութիւնը նոյնպէս համարում է համաձայն Սինօդի հրամանի մասին յայտարարութիւնը կոնսիստորիային։ Սինօդի վիստորի դրած սրբազնի առաջադրութիւնը կոնսիստորիային թէ այսպէս ձգձելով ակներեւ իրողութիւնը պիտի ճշմարտութեան հասնինք։

Հինգերորդ՝ Սինօդի վճռի մէջ ոչ մի յիշատակութիւն չկայ Տ. Բենիկ վարդապետի նոր յայտարարութեան մասին, որ նոյնպէս և Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպուի բացատրութեան մասին, որ

առաջ է բերուած բառ առ բառ զեկուցման մէջ։ Ի՞նչ է ասում Սինօդնիր վճռի մէջ այդ բացատրութեան մասին. ընդունում է նրա բոլոր կէտերը, չէ ընդունում, և ինչու այս կամ այն եւ ոչ մի խօսք այս մասին, մինչդեռ շատ խոր քննութեան էլ եթէ չենթարկենք այդ բացատրութիւնը, հէնց իր խակ սրբազնի խոստովանութեամբ ու հաշուով՝ տարեկան 500 բուրլու չափ ոչ ներելի անապացոյց ծախքեր են եղել իր օրով, բացի բազմաթիւ այլ ծախքերից, որ ինքը ներելի է համարում առանց ապացուցաթղթերի անելու։ Այս երկու օրը չէր, որ Սինօդը վանական կառավարութիւնից միքանի բուրլի մանր ծախքերի համար էլ հարկաւոր համարեց ապացուցաթուղթ պահանջել. Սրանով Սինօդը իրաւունք չէ տալիս արդեօք իր ստորագրեալ ատեաններին ու պաշտօնեաններին տարեկան միքանի հարիւր բուրլու ծախքեր անելու, առանց որեւէ հաշուի և ապացուցաթղթերի։

Վեցերորդ՝ Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպոսը իր բացատրութեան վերջում, իբրև մի արգումենտ իր գաղած 2600 բուրլին պատահաժիք զագանութիւն իւրեանց յագեցուցանեն զծախուց գումարսն ոչ զյայտնի մուտք զաղելու։ Ես չդիտեմ թէ սրբազապարտակալութեան ի՞նչ մեթոդներ են յայտնի «թերահաշիւներ» Ատեանդ իմ ներկայացրած քննական գործից, որ Քիչնի Կոնսիստորիայում գումարներ գաղելու համար հէնց մուտք չգրելու մեթոդն է թագաւորել և ոչ ծախուց գումարը աւելացնելու։ Այս եղանակով գաղած գումար էր այն մօտ 5000 բուրլին, որ ես երեան հանեցի Քիշնեում և ստացաւ Սինօդը։

Վերջապէս ես իմ սրբազն պարտքն եմ համարում Սինօդի ուշադրութիւնը հրաւիրելու կրկին և կրկին անգամ այն հանդիմանքի վրայ, որ Հոգեոր իշխանութեան Բարձրագոյն Ատեանը բարդյական ահազին պատասխանատուութիւն ունի հասարակաց խղճի առաջ Անդ բանութեան և մասնաւրապէս Սինօդի պատիւը, անկողմնապահ լիթիւնից և դործի բազմակողմանի ու մանրակրկիտ քննուպահանջը բլխում է միայն ճշմարտութիւնը երեան հանելու ցննելութիւն է անում Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպոսը իր յայտարարութիւններից մէկի մէջ (թ. 466, 24 Յուլ. 1907) թէ «Անցեալ են ի վերայ 10—16 ամք, և ոսոյնը անապանեալ», Եւ արդեօք բարոյապէս ար-

դարսցնում է Յուսիկ սրբազնին այն հանգամանքը, որ մեղադրութեան շրջանից 10—16 տարիներ են անցել և այդ ժամանակամիջութեան մատեաններ են անհետացել ու վագտեր մոռացուել։ 11. Հոկտեմբերի 1909, Ա. Էջմիածին։

Անդամ Սինօդի Յուսիկ վարդապետ հայր Ա. Այս «կարծիք»-ից էլ տուաւել հզօր ապդու ինչ բան կարող է լինել, որ այդպէս մերկացնէ անարդաբութիւնը, աշառութիւնը, կեղծիքը, խղճմտանքի թիւութիւնը, ծաղրը արդարադատութեան վրայ, համայն փուտութիւնը։

Այդ կարծիքի վախճանը մի բանն է պականն միայն կնիքը, Յիսուսի խօսքերով հիւսուած կնիքը։ «Տուն իմ ողութիւնը կոչեսի և դուք արարէք զդա այրս աւազմակաց»։

Յոյս գեր արդարութեան, աւետարանական արդարութեան վրայ անկորուս պահելով, ես պարագ համարեցի Հոկտեմբերի 3-ին վորուս»։

«Վեհափառ Տէր, Հոկտեմբերի 3-ին ի շարս էջմիածնի միարանութեան լսեցի և ես թէ Հոկտ. 2-ին Սինօդը որոշումն է արել բանութեան լսեցի և ես թէ Հոկտիւ եղիսկոպոսի վերաբարձրած 2600 ռուլիով, ի ւականանալ Յուսիկ եղիսկոպոսի անցեալ, նրա վրայ եղած գորնկատի ունենալ նրա «անրամիր» անցեալ, նրա վրայ եղած գորնկատի կարմել և հրաւիրել որ Սինօդի նիստերին յաճախի որպէս անծերը կարմել և հրաւիրել ի սինօդի նիստերին յաճախի ուղարկութեամբ, գործը լոյս աշխարհ հանեցին։

Այս անակնկալ որոշումը մի վերջին անգամ էլ համոզեց ինձ, որ արդի սինօդական կազմի մէջ արդարութիւն որոնելն իսկ անի մասսութիւն է։ Իսկ ուր անարդարութիւնն է թագաւորում, այնտեղ կործանումը մօտ է։

Յուսիկ եղիսկոպոսի զեղծմանց գործը երկու տարի թագնուած մնաց Սինօդում։ Վերջերս երբ Յուսիկ եղիսկոպոսին և համախոհ ներին յաջողեցաւ Աինօդի անդամ դաւնալ Սուրէնեան տեղակալի առաջարկութեամբ, գործը լոյս աշխարհ հանեցին։

Սինօդական Յանձնաժողովը, որ թեթեակի միայն քննելէ գործ և ոչ մի ջանք չի խնայել արդարացնելու Յուսիկ եղիսկոպոսին, ծը և ոչ մի ջանք չի խնայել արդարացնելու ամիսներ առաջ օրագուական կարգայինուամենայնիւ սովիպուեցաւ ամիսներ առաջ օրագուական կարգայինուամենայնիւ վաւերացնել թէ Յուսիկ եղիսկոպոսը գաղել է 2600 դրութեամբ վաւերացնել թէ Յուսիկ եղիսկոպոսը գաղել է 2600 դրութեամբ վաւերացնել այդ գումարը՝ տոկուրին. հրամայուեցաւ պահանջել, պահանջել այդ գումարը՝ տոկուրին. հրամայուեցաւ պահանջել, պահանջել այլն։

Այժմ երբ գեր գործը կիսատ է, քննուած, նոյնիսկ կարդացուած է Սինօդում, երբ գեր գործը կիսատ է, քննուած, նոյնիսկ կարդա-

1400 ռ. Թէոդոսիայի եկեղեցու դրամների, 7500 ռ. ատենական փողերի, 18,000 ռ. տան, Կոնսիստորիայի շինութեան 2000 ռ. անկանոն ծախքերի, կալուածական երկու տարուայ մատեանների չքացման և այլ գործերը չի նայուած, ասել թէ այս բոլորն անուշողիր թողնել, բաւականանալ 2600 ռուբլով, ի նկատի ունենալ մեզադրեալի «անբասիր» ծառայութիւնը և հրաւիրել որ գայ նա դատաւոր լինի մանրիկ մեղադրեալների համար—կարի վիրաւորական եմ համարում. Հայոց եկեղեցու համար և անօրինակ անարդիրութիւն։ Եւ այս վճիռն անում է նախկին վճիռն արած Ախողու։
Յանցաւորին անպարտ արձակող ատեանը և նոյնիսկ մեծութեան հասցնողը՝ քաջալերում է ամենայն զեղծումն և չարաչար պատժում հաստատութիւնը, եկեղեցին, արդարներին և անմեղներին։

Բողոքելով բողոքում եմ Ձերդ Ա. Օծութիւնն Սինօդի այդ օ-
քինակ և անօրինակ որոշման դէմ, խնդրելով Ձերդ Վեհափառութեան
արդարաւաէր տօրինութիւնը:

Այլև աղաչում եմ Ձերդ Ա. Օծութիւնից յանուն ճշմարտութեան և բռնաբարուած արդարութեան արտօնել ինձ կազմել և տպագրութեամբ ի լոյս ընծայել Յուսիկ Եպիփանոսի ղեղծմանց այդ պատմութիւնը պահտօնական գրերի և փաստաթութեան

Այս բողոքը մատուցանելուց յետոյ ևս գուշը եկայ վեհարանից գեռ յոյսս չկորցրած, որովհետև գործը լեռ չէր մատուցած ի տնօրինութիւն:

Օթպէսզի մի համեմատութեամբ էլ աւելի լուսաւորեմ էջմիածնական արդարութեան տեսակը Վեհափառ Կաթողիկոսի առաջ, Հոկտեմբերի 9 թուալլով մատուցի Նորին Վեհափառութեան Կետևելյայտարարութիւնը.

«Ա. կջմիածնի Սինօդը որոշել է Յուսիկ արքեպիսկոպոսի վրայ բարդուած յայտնի մեղադրանքների դորձը կարճել, յինուելով՝ Յուսիկ սըբագանի այն խօսքի վրայ թէ՝ իր արարքների վրայից օրինահման ժամանակն անցել է:

Յուսիկ եպիսկոպոսի, զեղծմանց վրայից անցել է 10—16 տարի, ուստի և Սինօդը օրինական է համարում կարճել այդ գործը։ Նոյն Սինօդը լսել է մի զեկուցումն 1907 թ. այսինքն Յուսիկ Եպիսկոպոսի դէմ յարուցուած դատի հետ միասին, Քիչնել Տ. Բարսեղ Հաւադքահանայ Խաղանճեանի մասին թէ նա 1880—81 թուականներում իւրացրած պիտի լինի 11,025 ռուբլի էջմիածնական դրամ։ 1880 թուականից անցել է ուղիղ 29 տարի, ուրիշն երեք անդամ աւելի օրինասահման ժամանակից անցել, քան Յուսիկ Եպիսկոպոսի վրայից։ այնուամենայնիւ Յուսիկ Եպիսկոպոսի գործերի կարձող Սի-

Նօսող լիճեր է արել պահանջել Տ. Բարսեղյաց 11,025 ռուբլին:

Պարտք համարեցի այս խոնարհ զեկուցում ն անել Զերդ թ.
Օծութեան, որ արդի սրբազն Արնօդի արդարամառութեան չափն ու
տեսակին իմանաք: Համարձակուում եմ նաև մի հարց դնել այստեղ.
Վեհափառ Տէր, կայ դատաստան նաև այնպիսի դատաւորների համար:

Նատ չանցաւ և իրականութիւնն իմ զերջիս հարցումնքը պահանջան տուաւ. «Ո՞չ, ոչ». իմ բոլոր յոյսերս որպէս պղնձի զօօդի առատանումներով անցան ու կորան։ Խնչպէս ծովի ամի շեշտ, որ հակառակ քամիների ճնշումով դիզանում, պարբռս կանգնում, քարանում է մի վայրկեան և յետոյ կուկծագին իւնով վկչում ցրում ու փախչում ափերի ժայռերին զարկեր յուսահաս գլուխն ու ցաք ու ցրի ջարդելու, այնպէս եղաւ մըրկակոծ ալիքը. մի վայրկեան տեղն ու տեղս արձան ոդում մըրկակոծ ալիքը. ան վայրկեան տեղն ու տեղս արձան ած քարացայ, յետոյ թողի ընկերներիս, բնակլարանս ու փառ քարացայ, յետոյ թողի ընկերներիս, բնակլարանս ու փառ փախչում էի դէպի անտառ, ես որոնում էի ծառոց մէջ մի ես փախչում էի դէպի անտառ, ես որոնում էի ծառոց մէջ մի փախչում էի դէպի անկիւն, որտեղից այլևսչերեար ինձ էջ միածինն իր կալիսի անկիւն, որտեղից այլևսչերեար ինձ էջ միածինն իր կալիկէով. այդ վայրկեանին ինձ կը միխթարէր մի ձայն, որ կանչէր այստ նայիր, էջ միածինը այլևս չկայ, նրա տեղն այժմ մի ան-«յետ նայիր, էջ միածինը այլևս չկայ, նրա տեղն այժմ մի ան-

Վեհափոռ Հայրապետը երևի ստրպուած էր սղութանալ ու վերջին անարդար վճռին իր ստորագրութեամբ։ Բանտիցն առած էր Բարաքբան և Սինէցրէօնի դատական աթոռի վրա ած արծաթէ նիզակն էր ճօնում...

Որպէս ամփոփումն «կշմիածնի արդարութեան», որպէս մի շեշտ վաճական անարդարութեան ևս դնում եմ այստեղ և իս մի յօդուածը, որ լոյս է տեսել «Առորհանդակ» թերթի 58 և 59 հանդում:

ԱՅՐ, «ԱՄԵՆԻՑ ԱՌԱՋ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ»
(նամակ Խմբագրութեան)

Գոհութեան զգացմունքով կարդացի «Առշանդակի թ., 53-ում՝ «Ամենից առաջ առաջապահութեան թ.

Մեր օրերում այդպիսի պահանջ անելու իրաւունքը ամենից առիվ անկուսակցական ու անկախ մարդկանց, անկուսակցական ու անկախ մամուլին կը սագի:

Արտիվեսև մեր արդի կեանքում նեղ կուսակցական ոգին, թայ-
ֆայտականութիւնը փոխարինել են ընդհանուրի բարօրութեան գաղտ-
փարին, ձմարառութեան:

Ամենայն յանցանք ու գեղծում վերջիներջոյ կուսակցութեան պաշտպանութիւնն է վայելում, ևսասկառական է այս գործութիւնը:

Հայոց արդի եկեղեցու մէջ տիրող անկարգութեանց, մանաւանդ բրամական զեղծումների անսպառ ու անդատաստան շարքը կուականական ոգուն ենք պարտական.

Այս մի քանի խօսքից յետոյ ևս պարտաւոր եմ՝ զգում ինձ արագանք տալ պ. Գիրգիսին, դրութիւնը լուսաբանելու համար, որովհետեւ նրա յարուցած ուշագրաւ խնդիրների մէջ ես խառն եմ, տեսակ և ձեռնհաս լուսաբանելու.

Քիչնելի կոսմիստորիայի նախկին Ատենադպրոցի կ. Օհանջանեանի
ործը, ինչպէս և նրա նամակները ուռասց թերթում—որ յուսահա-
ռութեան արտիհնք են—ոչչաղբութեան արժանի են:

1907թ. ինձ միանդամային անյայտ հիմունքներով Մինօղը Բարձ.
Յուսիկ վարդապետին քննիչ է կարգում և ուղարկում Քիչնեկ Կոն-
տասորիայի վերջին 4—5 տարուայ դրամական հաշիւները քննելու:
Ես այդ օրերում նոյն կոնսիստորիայի նախանդամ էի 1906թ.
արգուած:

Մի մասնաւոր գործով այդ օրերում ևս կանչուեցայ թագու և նաեւից գնացի Մռուխուա,

Քիչն վերագառնալիս ևս անակնկալի հանդիպեցայ: Պ. Կար, անջանեանը ինքը յայտնել էր քննիչ վարդապետին՝ թէ յիբաւի 4000 աւելի զեղծում է կատարուած և կատարել են ինքը և քահանայ ուղամները:

Քննիչն ի պաշտօնէ արձանագրութիւն է կազմում և յայտնում

առաջնորդին, առաջարկելով արձակել զեղծմնաւոլներին պաշտօնից Արքական կույս են:

Սակայն թէև ինձանից ծածկեցին մի գաղտնիք, բայց զուս առ կի կերպով ականջս հասնող լուրերը ինձ օր ապուր համոզեցին, թէ մինչ զեղծմնարարը վարագուրի ետեն է մնացել: Նոյն լուրերն առաջ էին, թէ Կոնսիստորիայի կազմից մինչ զեղծմնարարը ազնիւ սուսմ էին, իսկ առել խնայել իրան և դատաւորին շմատնել, խոստում ն ախոսք է առել խնայել իրան և դատաւորին շմատնել, խոստում ն անելով, որ նրանց կը պաշտպանի:

Այդ լուրերն հաւանականութեան վորպարուք առաջ է գործում մանաւանդ այն ժամանակ, երբ Օհանջանի երթ բաժին պարտ կոնսիստորիային վերադարձնելու համար 1000 ր. առաջնորդից քը կոնսիստորիային վերադարձնելու համար 1000 ր. առաջնորդից ստացաւ և տարաւ պիտական բանկը կոնսիստորիայի դրամոց տեսակը մուտքելու:

Երբ խնդիրն այս կերպարանքն ուներ ու գուշակ է ու ուժը. Տ. Յ. Բ. ջև չմերկացրին մեծ զեղծմնարարին, ինչ անէր քննիչը: Բարձ. Տ. Յ. Առաջիկ վարդապետի հասցէին եղած ակնարկները «Դրցի» թերթի մէջ ես արդարացի չեմ համարում:

Պարտք համարեցի Տեսաբլութեան և կամ պահանջական է այս արդի վեհական կաթուածութեան մասին բոլոր բողոքագրերը, որոնք ստացուած են արդի վեհական պահանջական մասին բոլոր բողոքագրերը, որոնք ստացուած են մտած զործի մէջ և զեկուցուած շրջանում, բոլորն էլ ստացուած են, մտած զործի մէջ և զեկուցուած լատին վեհական մասին:

Տարբակուսական է դասնում միայն մի ստուգի գործությունը՝ պահպանը կուած է պլ. Օհանջանեանի կողմից Վեհին Յունիս ամսում, Յունիսիկ կուած է պլ. Օհանջանեանի կողմից Վեհին Յունիս ամսում, Յունիսիկ վարդապետի Դիւանապետութիւնից առաջ, որի վրայ մի ուրիշ վարդապետի ձեռքով, այն էլ մատիսով, գրուած է՝ «թողով առանց հետապետի ձեռքով, այս մակագրութեան տակ Վեհ. Հայրապետի ստորագրութեանաց». այս մակագրութեան տակ Վեհ. Հայրապետի ստորագրութեանը՝ չկայ:

Այս է ճշմարտութիւնը:
Գաւանանք պլ. Օհանջանեանի գործին:
Որ պլ. Օհանջանեանը առաջնորդի և կոնսիստորիայի անդամների հետ զեղծում է կատարել, այդ ամենից առաջ ինքն է մերկացը Երանց որ Օհանջանեանը չարաչար, անողորմ կերպով է պատժուել

մինչդեռ սրբազն և մեծ գողերը, պլոնք Օհանջանեանին յանցանքի մէջ գլորելով, ցայսօր իրանց աթոռների վրայ պինդ նստած են, այդ աչք ծակուղ փաստ է:

Օրինակ, կարող էք երեսկայել որ մի առաջնորդ կոնսիստուտի վիճակային արդեանց մատեանն արտադրիլ տայ 2800 ո., կարծումով, իսկական մատեանը կոնսիստորիայի անդամների և ատենադպրի ներկայութեամբ իր ձեռքով վասարանը կովսէ ու այրէ և դաւնայ նրանց այսպիսի խօսքերով, «Էս 2000 ինձ, էս 800-ն էլ գուք բաժանէք ձեր մէջք»:

Եւ Օհանջանեանը ոչ միայն արձակուի պաշտօնից, այլ՝ իր ամբողջ կեանքը հոգեոր հաստատութիւններում մաշած մարդ, զրկուի որիէ ուրիշ հաստատութեան մէջ ծառայելու իրաւունքից, լինեալ հանդերձ բազմանդամ ընտանիքի տէր ու հայր, իսկ գողապետները շարունակեն իրանց ճամբան, որովհետու եպիսկոպոս էն.

Սա ինչ արդարութիւն է, ուստի լուսակողութեան համար:

Բայց ես շարունակում եմ: Յուսիկ վարդապետի վերապատճառացոց յետոյ ես ասսիկ վրդովուեցայ, իմ առջևս բացւում էր մի մոթին աշխարհ:

Ես մտայ կոնսիստորիայի դիւան և պահանջեցի ել և մտից մատեանները սկսած 1894 թ., Եւ զարմանքով խմացայ, որ այդ մատեանները թագնուած են առաջնորդական առաջնորդություն ունենալու համար:

Առաջին արդի մշտական տարբերակը պահպանվել է մասնաւոր գործակության մեջ, առաջնորդի պահպանում։ Առաջին վրայ հասաւ և ինձ յաջողիցաւ այդ մատեաններն ստանալ, բերել տալ Նախիջևանի, Գետերբուրգի, Մոսկվայի, Սիմֆերոպոլի հոգեոր կառավարութիւններից նրանց մատեաններն ու երկու ամիս գիշեր ու ցերեկ համեմատութեան վրայ տանջուկուց յատոց՝ անժմխտելի կերպով ապացուցանել, որ միայն վիճակային եւ օտարային արդինք 1894—1900 թ. պառագած է առաջին արդի մշտական տարբերակը։

Բացի այդ, ես նկատեցի, որ միքանի տարուայ օրագլուրն ու ել և մոից մատեանները չկան, կորած են խպառ:

Ես դիտեք ինչ է նշանակում:

Այս և ուրիշ շատ զեղծումներ ես մի ահազին շարք յայտաբարութիւններով, նոյնիսկ կոնսիստորիական մեջութեաւ առաջարկութիւններով:

Բայց հետևանքը գիտէ՞ք ինչ եղաւ, գմբւութիւն առաջ եկաւ իմ և առաջնորդի և նրա պաշտպաների մէջ, և Սիսորը իմ զատատանը յանձնեց առաջնորդին. իսկ վերջինս ինձ առօք փառօք արձակեց պաշտօնից:

Օւրիշ ոչինչ:

Դառնանք Յուտիկ Եպիսկոպոսի ոռոգել.

Նախապէս տաեմ, որ ես չուտով երկրորդ տպագրուած գրքով

ստիպուած եմ հրապարակի վրայ դնել սրտի ցաւով այս խնդիրը,
ու առաջ գալու պահ ահտի ասեմ:

«Արտի ցաւով» եմ ասում, որովհետեւ ես այդպէս եմ վարուս հոգուս հակառակ լոկ այն պատճառով, որ իջմիածնում ես արդա-

ըութիւն չտեսայ, որի ծարաւց ալլուն
ես հրապարակի վրայ դրի և Մինօդ մտցրի Յուսիկ եպիսկոպոսի
Քիշնեւի կալուսածոց կառավարչութեան և առաջնորդութեան օրերի դբա-
ռութեան հասանեարի դորձ:

մինչև որ Յուսիլի և վիճակուսուը յաջողեցրաց օրուուն
նալ տեղակալ Սուրբէնեանի ձեռքով, այն էլ ընկիրնեով:

Մեղադիքները իր գործուրւ և չունեինք:

Երկու տարի գործը պլանը և մանալի փութիստութեամբ դատական սեղանի վրայ դրին, և առաջանաց իմ հեռուստ թախանձանքին թէ՝ սպասեցէք մինչև դամ, առանց ին իր թէ քննեցին:

Սինօպի պլ. Գաստաբազը գտաւ, որ երաս պատուիւն
կամիջոցն անցել է օրէնքով և ազատեց մեղադիեալին քաղաքակա-
լիչներին ձևոքը տալուց, միայն պահանջեց, որ 2600 ո. տ.
կոսով վերադարձնէ: Յուսիկ «աղքատ» սրբազնը խկոյն Սինօ-
պի մատուցութեանը: Յուսիկ 1400-ի համար մէկ ու կէս ամբ-
ժամաց 2600 ռուբլին, մնացեալ ժամանակ 8000 ռուբլ:

Եինողն իր օրագիրական վճռի մէջ լսութեաւ է ու
ծախօն էլ անապացոյց:

Այդ օրերում ես վերադարձած ՀՀ նրանք, որոնց
դրութեան և Ախնօդ մտցրի նոր քառակեր, խնդրելով, որ շաբան
կեն գործի քննութիւնը, որովհետև 2600 ռուբլին ամբողջի համեմ
առ Բենետ մի համա պան է:

իմ խնդիրս ի հարկէ բանի տեղ չդրուեց. տիրոց ո՛վ բառը առ առ թենէ:

Յանկարծ իմասնում եմ, որ Սինօդի անդամների մեծամասնութիւնը՝ Յուսիկ և Բաբկէն վարդապետների բացառութեամբ, օրագիր են կազմել՝ գործը վերջացած համարել և հրապիրել Յուսիկ և այլսկոպոսին գալ շարունակել անդամութիւնը:

Ինձ համար շատ ծանր եկաւ, այդ բանը և ես՝ ոչ թէ, ատելութեամբ, այլ մեր տառապեալ եկեղեցու նախանձակինդրութեամբ լինինոգ մտայ և մի ըմբուժ ճառ արտասանեցի: Մեծամասնութեան և երկու անդամների մէջ վէճ բըթաւ և նիստն անժամանակ փակուեցաւ: Արդիւնքն այն եղաւ, որ օրագիրը չիրագործուեցաւ և տիրեց լուսթիւն:

Անցաւ մի ժամանակ էլ և... ով զարմանք, օրելից մէկ օր լսում եմ որ Սինօդում նոր օրագիր է կազմուել այս իմաստով՝ բաւականանալ 2600 ռուբլիսվ, մնացեալ 1400-ը բաշխել, իսկ գործը... կարձել. Յուսիկ եղիսկոպոսին էլ հրաւիրել ու անդամութեանը շարունակէ: Անդամներից միայն Յուսիկ վարդապետը գրով բողոքեց այդ անօրինակ աստօրինութեան դէմ, բայց ի գուրք...

Երբ երազում էին, թէ ևս վրապարտել եմ, ինձ կարգալոյն անելու նախապատրաստութիւն էին տեսնում. Խակ երբ ապացուցեցի և կապացուցանէի դեռ, յանցաւորը իւր բարձր դիրքի վրայ մնաց, որպէսզի ինձ այս օրը դգի:

Հարկաւ Յուսիկ եպիսկոպոսի նիւթական գորոթիւնն էլ չը փրկիլ իրան, եթէ կուսակցութիւն, թայֆա գոյութիւն չանձնառ իշմածնում:

Այս էլ պեռ բաւական չէ. Հայոց եկեղեցու սահմանադրական անդամնիկ ժողովում ըստնաւորները բոյկօտ անելով և վարդապետների դէմ, որոնք կուսակցութիւն չունին, ի միջի այլոց այդ իսկ Յուսիփկ եպիսկոպոսին հջմիածնի պաշտօնական օրգանի՝ «Արքարատի» խմբագիր բնտրեցին:

Ո՞ւ կարող է ցոյց տալ մի նման օրինակ օտար եկեղեցիների մէջ, օտար պղքերի մէջ:

Մի փոքրիկ միշտառկութիւն էլ անեմ իմ թեմական քննչաթեան պատմութիւնից:

Կարճ ժամանակում, ընդգամենը $3^{1/2}$ ամսում ևս միայն թեթևակի քննութիւններ անելով տասնեակ հազարների ծածկուած դրամների ծայրերը գտայ, որոնք վերջինիվերջոյ գնում հանդշտում էին սրբագան դասի տակը: Եւ մինչդեռ սպասում էի գարնանը, որ դաւառէ գտաւառ ընկնեմ և բոլոր կորուսաները, ձմարտութիւնը իր մերկութեամբ գտնեմ, գորտերը կրկուցին, ճահճի խաղաղութեան վրայ արշաւանք նկատեցին իմ կողմից և ինձ պաշտօնանկ անելով տապալեցին ու կորուսաները ծածկեցին:

Ի՞նչ շահեցի ես իմ բոլըոք սիրովս դէպի ձայոց եկեղեցին և ազգը:
Այս որ այսօր դառն աղքատութեան, անգործութեան եմ դա-
տապատճուած:

Սյս էլ քիչ է. ոչ մի ջանք, դժնդակ միջաց չեն խնայում առայցման վարկարեկելու, արատաւորելու և խսպան հանելու ինձ առարկելից: Մի ամբողջ տարի է ես իմ բացատրութիւններով մաքառարկելից: Եթի ամբողջ տարի է ես իմ բացատրութիւններով մաքառարկելից: Եթի ամբողջ տարի է ես իմ բացատրութիւններով մաքառարկելից:

Հնարքում են ինձ պաշտօնի, ի վասառով լուսը և
նշանակում են՝ բանաւորները չեն թողնում, քանդում են: Ժողովուրդն
է ուզում ընտրել՝ եջմիածնից մթան մէջ մէկնուում են ձեռքները
գէպի միամիտ ժողովուրդն ու քանդում:

Ո՞ւր է ալլարութիւնը։

բար ներուի ինձ այս շեղման հասար:

Տեսէք ուրիմն՝ Օհանջանեանը ԱՄՊՎՈՒԹ և ԱՐԵՎՈՒԹ պատճեռ կերի տուած փշտանքն ընդունելու, նրան չարաչար ևն պատճեռ պարուստի և աշխատանքի գոները փակելով նրա բազմանդամ ընտանիքի առջիւ:

Յաւահիկ եպիսկոպոսն ու ընկերներն առ

ախւներոյ ու պաշտօններով են միժացնուս:

Յուսիկ եպիսկոպոսութ և Տէղական անգել է: Տէր Բարսեղ ա. ք. Խաղահճեա-

ըի, ասում են դատաստի աշխարհ՝ և այլ աշխարհ՝ առաջ նի կասկածելի գեղջման վրայից անցել է ուղիղ 29 տարի, բայց Սինոգը վճռում է պահանջել նրանից այդ գումարը։ Այսուեղ այլև դաւնոստի ինտիք ծագել չի կարող, որովհետև զեղծարարը լոկ քահանայ է։

bawjLⁿ, hawjLⁿ, hawjLⁿ:

Ահա այս է իրերի դրութիւնը այս սկսվացու մէջ՝ ու գործադրութեան փոխարէն կուսակցական ողին է կառավարում, ուր աւետարանական ադատութեան փոխարէն բռնութիւնն է թագաւորում, ուր եղբայրութեան է յովականութիւնն է յովականութիւնն է:

Այս այն եկեղեցին է, որի գալթում՝ «Ծքակուր» եպաս ծուռ արքեպիսկոպոսը, քաջկուտուեցաւ անմեղ Օքմանեանը, խայտաքիաս արքեպիսկոպոսը, բայց մասնաւուն բնիւակ Երուսաղէմի միաբանութեան մի մասը:

Այս եկեղեցում էլ չեն կարօտում Աստվածոյ արդարութեան պատճենը՝ առաջին համարութիւնը, ի մահուանէ»։ Հեն երգում «ար չեն կարդում» «արդարութիւն փրկէ ի մահուանէ»։ Հեն երգում «ար դարութիւն քո արդարութիւն յաւիտենից և օրէնք քո ճշմարիտ են»։

Այս պատճենը, ո՞րտեղից ակնկալինք առաջ
Այս, «ամենից առաջ արդարագույնին»:

ԲԵՆԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1.	Քարոզական թոթովանքներ Ա.	գ.	30 կ.	(սպառուած)
2.	Քարոզական թոթովանքներ Բ.	գ.	40 կ.	
3.	Անարդարութեան երեսից		—	(սպառուած)
4.	Հայրապետական ընտրութիւն գ.		30 կ.	
5.	Թարգմ. «Գրքերի ընտրութիւն» միջարդու- նի գ.		60 կ.	
6.	Հրատ. «Դաստիարակութեան Զօրութիւն»-ը:			
7.	«Անժամանակ թատրոն և ընթերցանութիւն»: Երկուսն էլ փոխադրութիւն մանկա- վարժ Սեղբաք Մանդինեանի գ.գ.		20—20 կ.	
8.	Երուանդ վարդապետ Տ.-Մինասեան և Հայոց եկեղեցու վերանորոգութիւն խնդիրը		20 կ.	
9.	Էջմիածնի Արդարութիւնը Մ. Ա. գ.		25 կ.	

Պատրաստ են տպագրութեան համար «Քարոզական թոթովանքներ»
Գ. և Դ. գրքերը, «Անհունի չէմքում», նիւթական միջոցն է պակաս:

Դիմել կարելի է՝ Տիֆլիսъ, Енижный магазинъ «Гутен-
бергъ» կամ Էջմիածին՝ Բենիկ վարդապետին: